

SVENSK-KURDISK

JOURNAL

Nr 13 Våren—sommaren 1988 Årg 4 Pris 20:-

HALABJA

— Kurdistans Hiroshima

Omslag: Ali Hadi

Innehåll

Ledare: Å, vilken härlig fred	3
Rapport från Halabja, text och bild Stefan Hjertén	5
Men i den svenska våren, dikt av Lars Bäckström	11
Halabja — pressklipp, uttalanden, kommentarer	12
Röda korset i Kurdistan, intervju med Carl Naucér och Jöran Bjällerstedt	20
Halabja — Kurdistans Hiroshima	22
Dikter, av Latif Halmat	23
Konstutställning i Paris i protest mot de irakiska bombningarna	24
Två bilder till Newroz, dikt av Ferhad Shakely	27
Eldens barn II, dikt av Ann Margret Dahlquist-Ljungberg	28
Böcker	30
Tidningar	31
Den oföddes språk, dikt av Göran Sonnevi	34

Svensk-Kurdisk Journal
Utkommer med 4 nr/år

Utgiven av:
Kulturföreningen Sverige-Kurdistan

Ansvarig utgivare:
Rolf Hansson

Chefredaktör:
Ferhad Shakely

Redaktionssekreterare:
Christian Råbergh

Redaktion:
Bakhtiar Amin
Farhad Azad

Tel: 08-60 27 51
Adress: Box 615, 191 26 Sollentuna
Postgiro: 486 39 33-0
Lösnummer: kr 20:-

Prenumeration:
4 nr 65 kr, myndigheter och
institutioner 70 kr, insättes
på postgiro nr 486 39 33-0

Författares Bokmaskin
Stockholm 1988

Kulturföreningen Sverige-Kurdistan är en partipolitiskt och religiöst obunden, idéell förening som verkar för att bevara och stödja den kurdiska kulturen samt för ömsesidig förståelse mellan kurder och svenskar.

Ansvar för innehållet i de signerade artiklarna — vilket inte nödvändigtvis behöver representera redaktionens uppfattning — ligger hos artikelskrivarna själva, med undantag av ledaren som är ett officiellt uttryck för idéerna bakom tidskriften och den förening den företräder.

Å, vilken härlig fred!

I BLM nr 8 1966 publicerades ett utdrag ur ett struket nummer i Hasse och Tages revy "Å, vilken härlig fred". Det hette "Människans förmåga att bli upprörd över våldsamt död". Jag både förstår och inte förstår varför det ströks. Skulle det ha strukits också om revyn haft premiär idag? I tryck består det av några diagram och en kommenterande text som inleds så här: "Människans förmåga att bli upprörd över våldsamt död är beroende av följande faktorer: avståndet, tidpunkten, antalet offer, offrens art och dödssättet".

Kommentaren till det sista diagrammet lyder: "Slutligen dödssättet. Det är givet att grymhet påverkar upprördheten. Men även här finns naturligtvis en gräns för det fattbara. Låt oss dra en slutsats! För att uppnå maximal upprördhet är det fullt tillräckligt att 3 à 9 barn just nu på bestialiskt sätt avlivas i vår närmaste omgivning. — Nå, skulle nu vår upprördhet över de tre à nio barnen adderas och mångdubblas inför krigets miljonförluster i enlighet med matematikens lagar, så skulle vi inte kunna bära på denna upprördhet. Vi skulle bli galna, eller ta livet av oss, eller löpa amok, om vi är av den läggningen. Nu är ju människan lyckligtvis inte inrättad på det viset; om hon vore det skulle varje modernt krig vara otänkbart. Och det vore ju för jävligt!"

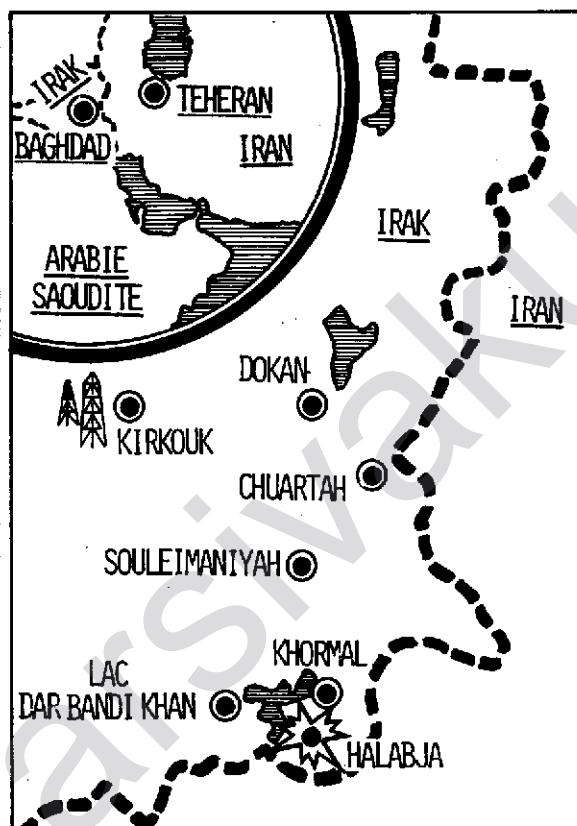
Varför blir inte jag galen? Varför är inte krig otänkbart? Det är obehagliga frågor, kanske alltför obehagliga för att väckas i en revy? Halabja är ett testfall. Halabja är möjligt genom människans förmåga att bli lagom upprörd över våldsamt död.

Är det alltså omöjligt för mig att förstå Halabja? Eller formulerat på ett annat sätt: Kan jag hitta ett sätt att transformera min upprördhet i handling?

Jag frågar min vän Mohammad. Det är hans folk som offras i de kurdiska bergen. Han säger: — För mig är Halabja och Hiroshima samma sak.

Halabja är alltså något absolut, en vändpunkt. Inte därför att gasanfallet var något nytt. Redan 1974 bombades Halabja och andra byar med napalm, och skolor och sjukhus var bombmål. Och i fjol i april utsattes kurdiska områden i Irak för gasanfall varvid 40 000 kurder flydde till Iran. Nej, inte därför, men därför att en reva plötsligt slets upp i den kompakta tystnaden kring det här kriget och världen fick se och höra. Kur-

derna framträdde, kriget kan inte bara återgå till det vanliga. Nu tvingas världen att se Kurdistan. Det handlar inte längre om sydöstra Turkiet eller gränsområdet mellan Iran och Irak utan området har fått namn: Kurdistan, befolkat av kurder. Och kurderna som kämpat i olika grupperingar, som delvis legat i konflikt med varann, de närmar sig nu varann och söker enhet, en gemensam front. Förintelser, bortom lag, moral och förnuft, längre ner kan man inte komma, det måste vara en vändpunkt. Det visar Hiroshima.

För mig faller Guernica i tankarna, Picassos Guernica med den distans till katastrofen som konstverket erbjuder. Är det signifikativt för min "svenska" attityd?

Oförmåga att bli mer än lagom upprörd, mer än lagom hoppfull och handlingsberedd? Den svenska attityd som också tar sig uttryck i att vi i FN protesterat mot användningen av gas men inte mot Iraks sätt att föra krig? Vi har lätt för att jämsides med upprördheten över den våldsamma döden också fästa uppmärksamheten på Iraks taktiska beräkningar bakom anfallet mot Halabja: uppbådet av internationell press som "avslöjar" Irak, "miss-tagen" med sårade soldater i stället för civila i Röda Korsets hjälperbjudande. Är det här

vårt sätt att hålla upprördheten på lagom nivå?

Jag skapar en konflikt mellan det långsiktiga och det kortsiktiga perspektivet. I det korta perspektivet ser jag lidandet i Halabja, där vi skall ingripa för att hjälpa. I det långa finns kriget i hela dess komplicitet där frågan om orsak och skuld lätt löser upp sig i stormaktspolitisk omöjlighet. Och så finner jag mitt "lagom" som betraktare.

För Mohammad kan de båda perspektiven smälta samman: att Khomeini vunnit en propagandaseger och Saddam Hussein en militär framgång vid Halabja förklaras av att de gör gemensam sak mot kurderna. "Den som dödar kurder är en rättrogen muslim" har Khomeini sagt, och hans intressen sammanfaller alltså med Iraks, eftersom kurderna försvårar krigföringen mot Iran: de är opålitliga både civilt och militärt och de utgör en viktig maktfaktor i det folkfattiga Irak med sina dryga 20% av befolkningen. Upprördheten förstärks alltså genom att den fokuseras på folket, människorna som drabbas fysiskt, mitt i sina liv. I människorna finns

både det långa och det korta perspektivet, det är på dem som allting sist och slutligen hänger. Därför är Halabja en vändpunkt. Folket har trätt fram inför världens ögon

Nu framstår "politiken" snarast som avledningsmanövrer och som piruetter. Margret Thatchers personlighet gör intryck inte bara på Ingvar Carlsson utan också på Türgüt Özal — men vad har hon att säga om kurderna? Vet hon något om "bergsturkarna"? Och om hon visste, skulle det påverka "politiken"? Beror det på vilken information hon får, från massmedierna, från juristerna, från mänskörtsrörelserna? Är hon också lagom upprörd? Onödiga frågor, avledningsfrågor — det handlar om folket och människorna.

Det är där min upprördhet ska finnas.

Men avståndet kan man inte ljuga bort.

Du berättar om brevet som kom tidigt en morgon, express. Det kom från en god vän som kämpar med peshmerga, den kurdiska gerillan. Brevet var skrivet omedelbart efter den irakiska attacken mot Halabja och berättade om hur han upplevt den, vad han sett. Men brevet nådde dej med mer än en månads fördröjning, och du fick veta om anfallet genom radion, BBC, inom ett dygn efter anfallet. Varför skrev han det brevet? Och varför skickade han det express? Det kom till dig tidigt en morgon, du läste det och kunde inte somna om. Du kunde inte släppa tanken på brevet under hela dagen i skolan, tankarna var på annat håll och du visste att din tankspriddhet tolkades som okunnighet, oförståelse, —"flyktning". Vilket folk hörde du då till?

Den dubbla bördan att inte kunna delta i kampen och att inte få delta. Att — nästan betraktas som svikare.

För mig räcker det med att inte kunna delta. Ingen har anledning att räkna med mig. Detta är mitt lagom. Eller finns det de som väntar på oss, har vi en plats i kampen? Finns det en bas för den gemensamma kam-

pen, folkens kamp?

Om den basen inte finns måste den skapas. Men den kan inte grundas på nationalism, på hat mot Saddam Hussein eller Khomeini, mot USA eller Sovjet. Den måste grundas på en gemensam uppfattning om människovärde.

Det gäller kanske att hitta den punkt i oss själva, där vi oemotståndligt reagerar för "våldsam död" — innan vi hunnit gardera oss med motargument och avledningsmanövrer. När vi skälver av upprördhet inför något, innan det hunnit bli gårdagens nyhet — då skyntar vi basen för en gemensam kamp. I slutet av maj förgiftades plötsligt våra sydliga kustvatten av alg. En forskare tillfrågades vad den katastrofen i havsvattnet skulle motsvara på land, och han sökte ett svar och fann det: "Som om fåglarna bara skulle falla ner." Då skälvde min tillvaro och jag anade en solidaritet med det levande som är en förutsättning för kampen. Mohammad pekade på ett fotografi av en dalgång i Kurdistan som han har på väggen och sa: "Den där dalgången har nog skövlats tjugo gånger genom bombningar och bränder vid anfall under kriget." Och jag tänkte: "I Halabja föll fåglarna döda ner."

Måste vi erfara allting själva, på vår egen hud, för att förstå? För att spränga vårt lagom och hitta ner till basen för solidaritet och gemenskap? Kan vi åtminstone inte försöka öva in oss i solidariskt och medmänskligt tänkande med hjälp av de erfarenheter vi ändå har?

Det är ett förhållande som paradoxalt nog inget stort hopp: hittills har få eller inga allvarliga försök gjorts t ex i massmedierna, i kyrkorna, i skolorna att med konsekvens hävda alla människors lika värde. Det allra mesta återstår att pröva och att göra. Jag tycker uppgiften är entusiastmerande, oerhörd.

Bengt Nordling

Rapport från Halabja

Text och bild: Stefan Hjertén

Den 17 mars bombade irakiskt flyg den kurdiska staden Halabja med giftgas. 5 000 människor omkom. Strax efter bombningen inbjöd de iranska myndigheterna ett tiotal journalister att besöka den katastrofdrabbade staden. Stefan Hjertén från TT var den enda svenska journalisten på plats. Svensk-Kurdisk Journal återger här Stefan Hjerténs rapport från Halabja.

Halabja har blivit en symbol. Ett program i radio angående kemiska stridsmedel hette Från Ypres till Halabja. Det som hände i Halabja den 16 mars 1988 är redan klassat som en viktig historisk händelse. Men det är inte helt oproblematiskt. Tyskarnas användning av senapsgas i belgiska Ypres 1915 och USA:s atombomb mot Hiroshima 1945 är entydiga.

Halabja är annorlunda, främst för att staden blev offer för två helt olika krig: det mellan Irak och de irakiska kurdiska organisationer som vill se ett självständigt Kurdistan och det mellan Iran och Irak. Eftersom det var minst 5 000 civila kurder som blev offer är Halabja främst ett led i kriget Irak-kurderna, ett krig som kommer att hålla på länge än och har oviss utgång. Men orsaken till att Halabja har väckt sådan uppmärksamhet är att Iran såg det som en viktig del av kriget mellan Iran och Irak att peka ut Irak som skyldigt till användande av gift mot civila. Därför förde den iranska krigsapparaten in tiotals journalister i Halabja. Kurderna har i ett år försökt dra världens uppmärksamhet till Iraks giftkrig utan att lyckas. Iran hade resurserna, och lyckades.

Låt mig gå direkt på det som gör mig annorlunda än de riktiga experterna — jag var där, i Halabja den 22 mars, på sjätte dagen efter giftbombningen. Vi kom, ett femtontal journalister, med två Huey-Bellhelikoptrar från Bakhtaran. Över de enorma bergen, i lågflykt längs en floddal, söderifrån mot Halabja. Landade sydväst om staden, på en grässlätt invid en gravplats, Shahidan. Helikoptrarna släppte av oss och försvann blixtnabbt; vi märkte snart att den irakiska aktiviteten i luften var omfattande. Vi såg mot Halabja: en grå samling hus mellan de gröna bergen bakom och den gröna slätten framför, som gick ända ned till den trekantiga sjön Darbandikhan en mil bort.

På ett par flakbilar fördes vi de kanske 400 meterna till Halabjas utkant. Plötsligt fick vi ett exempel på att vår resa var väl organiserad av iranier i bestämnda syften (jag säger inte att det var oacceptabla syften, men man måste vara medveten om saken). Där kom nämligen

gen i sin svarta turban ayatollah Hakim, omgiven av en grupp revolutionsgardister och beledsagad av sin traditionella ljudkulis, en koransångare. Hakim låt sig fotograferas och uttalade några fraser om att Halabja kan vara lyckligt över att ha befriats av Iran.

Husen oskadda

Hakim leder de landsflyktiga irakierna i Iran och har av iranierna fått ansvar även för irakiska krigsfångar i Iran. Vad han hade med Halabja att göra skulle klarna senare. Nu gick vi förbi ett trevåningshus med tjocka murar, den irakiska garnisonen. Och plötsligt var vi på en gata där det låg bylten. En människa, och en till, och en till. Direkt till höger, vid en trappsten, låg en man framstupa över sin lilla dotter som han velat skydda eller snabbt bära in i huset. Stadsdelen Pir Muhammed ligger i norra utkanten av staden. Husen var hela och det låg döda människor överallt. Väl bibehållna, till synes utan skador, ofta med öppna ögon. Kor fortfarande tjudrade utanför husen, men hopsjunkna, katter som tycktes njuta av den kurdiska vårsohlen. Fasaderna var oskadda. Inga tecken på bomber kunde spåras. Grindarna av järn stod på glänt, så att människobylden skymtade inne på gången fram till husen. I några fall klev jag in — något jag aldrig har kunnat göra i andra kurdiska byar och städer jag besökt — och fann alla hemma men döda. Ingen oreda, ingen panik i döden utan en snabb, troligen helt omärklig död. Särskilt minns jag ett hus med en gammal kvinna, en yngre kvinna och sju barn. Senare hörde jag av läkare att dessa människor hade drabbats av cyanväte och dött på 20 sekunder utan att känna något.

Antagligen var det Pir Muhammed som gav iranierna idén att göra något stort för världens massmedia och samvete av Halabja: det var inte sammanstörtade hus och lik som kanske dött av gas, kanske av annat. Här var husen hela och människorna döda. Ingen kunde tveka om dödsorsaken: någon sorts giftgas.

Lokalbefolkning fanns det inte mycket. En gammal farbror visade hur han hade överlevt i en källare medan familjen dog.

Stefan Hjertén arbetar på TT:s utrikesredaktion sedan 1978. Han har gjort reportageresor till Turkiet, Syrien, Libanon, Iran och Grekland.

En 14-årig pojke lyfte tigande bort en filt från ett lik när vi gick förbi. På något sätt verkade allt regisserat. Inga soldater fanns bland de döda och knappt några män alls. Strax norr om staden fanns ett rep över en infart till just den här stadsdelen och iranska soldater som vaktade: troligen skulle den kurdiska lokalbefolkningen hindras från att gå in i Pir Muhammed och begrava sina döda innan världen hade fått dokumentera den spölika synen.

Vi journalister gick ut och in i husen planlöst. Någon civilklädd iranier från Teheran var med, men vi var inte första eller dirigerade. Fast när jag försökte gå uppför en backe där ingen annan varit mötte jag plötsligt en revolutionsgardist som vägrade låta mig passera.

Hur många offer?

De döda inne i staden var beviset på giftbombningen och det viktigaste i vårt besök i Halabja. Det är bilderna därifrån som har gjort så stort intryck.

En självklar ambition hos journalisterna var att få en bild av hur många som dog i Halabja. Var det 4 000 som PUK hade meddelat först eller 5 000 som iranierna i Bakhtaran sade till oss samma morgon? Därför räknade många av oss lik och frågade dem vi stötte på var övriga fanns. Vi mötte då och då invånare i staden: någon man som passerade, några barn bakom ett staket. Med blandade kunskaper i kurdiska, arabiska och farsi försökte vi få ut fakta ur dem. Det turkiska TV-team som vi hade med gick runt och frågade efter folk som kunde turkiska tills någon halabjabo snäste åt turkarna: vi är kurder, inte turkar. Någonstans bland oss fanns säkert ett iranskt öga med uppdrag att hålla reda på vad vi såg och milt leda oss rätt. Det stod klart för den personen att journalisterna räknade lik och definitivt inte skulle kunna bekräfta några

5 000 döda. Det som följde var inte förberett utan snabbt improviserat, tror jag. Två lastbilar dök upp och tog oss med på en tur i omgivningarna. Först ville man visa hur striderna hade gått till och var mot byn Dujeleh irakierna hade drabbat samman med iranier och dödat. Det låg bra mycket irakiska soldater vid vägkanten. Plötsligt fick vi artillerield på oss, både framför och bakom oss på vägen. Vi vände för att komma ur skottlinjen och körde tillbaka mot Halabja. Då svängde förarna plötsligt in på en liten väg till vänster strax före Halabja och på en slingrande stig upp mot byn Enap. Vad vi såg där var avgjort inte regisserat.

Vi körde längs vägen och upptäckte lik i diken, på ångarna och bakom träden. De var både giftskadade och skadade av explosiva bomber. Överallt låg filter, husgeråd och kläder. Troligen var de

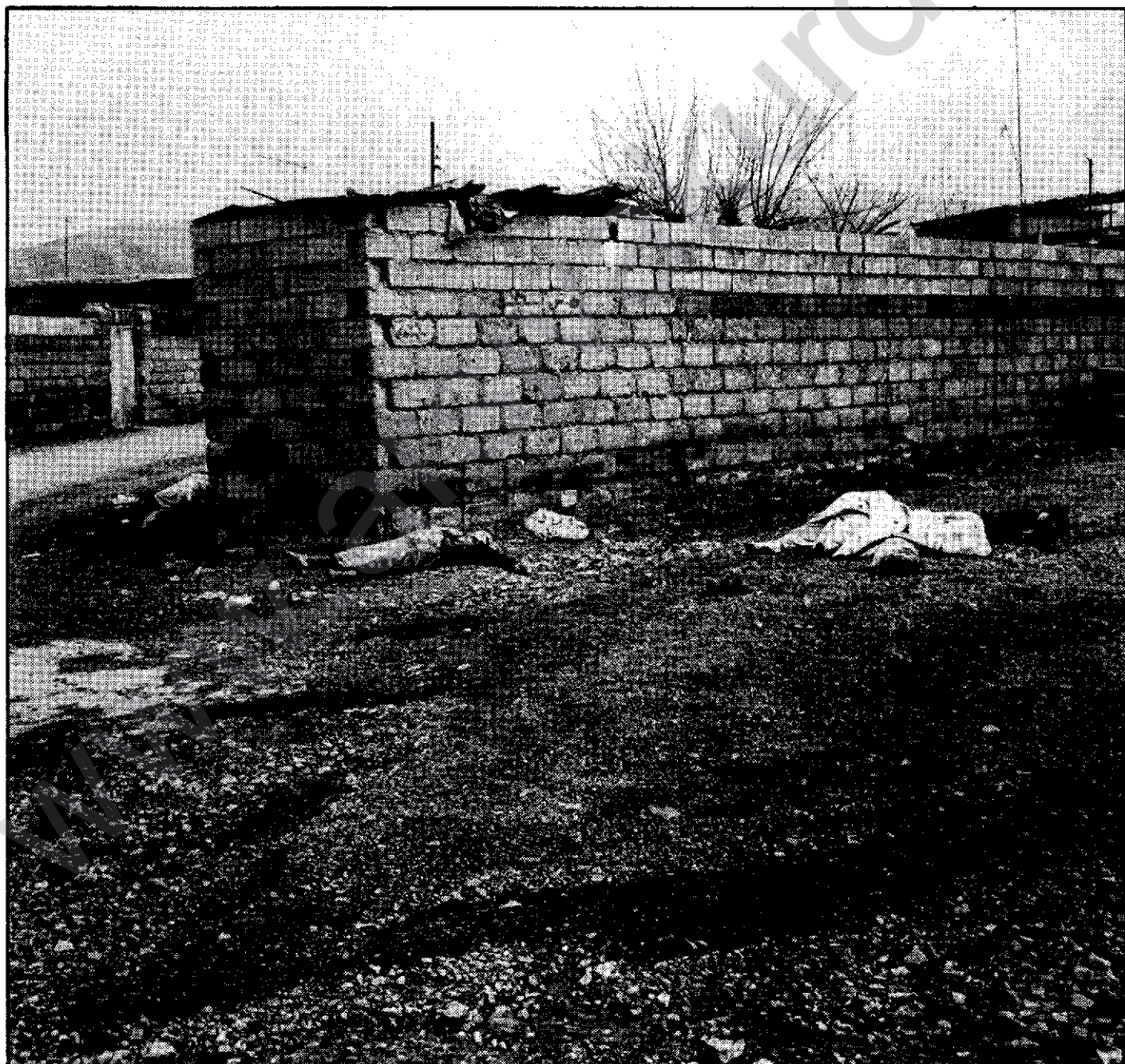
flyktingar med alla sina ägodelar på väg från eller möjligen till Halabja.

De hade angripits av irakiska plan som sköt eller bombade. Då gömde de sig var de kunde och drabbades av gasen. Byn låg åt samma håll som Pir Muhammed, så det kan ha varit samma giftmoln. Till slut stannade bilarna vid en grässlånt där 80 lik låg packade i väntan på begravning i massgrav. Khomeiny hade tillfrågats och i en särskild fitwa givit tillstånd till begravning utan sedvanlig tvagning, av hänsyn till de levande.

Utflykten till Enap visade oss katastrofens omfattning och förtog lusten att tvivla på uppgiften att tusentals människor dödades. Därefter körde vi in i staden igen genom marknadskvartret, bazaaren. Det var totalt sönderbombat med konventionella bomber. Om där funnits döda, vilket är troligt, var de undanskaffade. Under någon timme

väntade vi sedan på helikoptrarna på en äng utanför Halabja och kunde betrakta en rad artillerikanoner från iranska batterier mot irakierna. En pjäs var kamouflerad inne i Halabja, övriga fanns längs sjön. Då passerade också flera irakiska plan på väg österut — dagen efter fick vi veta att de var på väg mot byar i bergen med giftbomber. När vi stod där såg vi också på avstånd en grupp kvinnor och ett barn på väg in i staden: det var den största anhopning av Halabjabor vi såg under hela besöket.

Innan vi besökte Halabja hade vi gått genom ett sjukhus i Teheran med patienter från Halabja och haft ett längre samtal med en läkare där om vilka gifter som användes. På vägen till Halabja landade vi i Bakhtaran och fick av en broder Shafiq, pasdar, en beskrivning av striderna runt Darbandikhan. Dagen efter Halabja kunde vi intervju de 25

irakiska officerare som blev fångar i Halabja och betrakta de 3 000 meniga krigsfångarna, när de fick en predikan av Hakim, samme gamle Hakim. Till sist fick vi möta militärtalesmannen Kharrazi och under 100 minuter Rafsanjani. Jag träffade också en representant i Teheran för PUK. Allra sist råkade jag på tre läkare från Belgien och Holland som besökt Halabja 25 mars och kunde ge en medicinsk sammanfattning av vilka gifter som använts.

Det är nu konstaterat att cyanid och senapsgas dödade människor i Halabja. En belgisk professor, A Heyndrickx, menar sig också ha konstaterat användning av nervgaserna tabun, sarin och soman. Han tror dessutom att ett mikrobiologiskt ämne som brukar kallas Gult regn ingick i blandningen över Halabja. En svensk expert som jag har talat med, Johan Santesson från FOA, anser att cyanid och senapsgas är konstaterade i

Halabja men sätter frågetecken för nervgifter och är övertygad om att Gult regn inte ingick.

De som dör av cyanid avlider inom 30 sekunder. Senapsgas är mer primitivt och ger lungskador, som kan vara dödande, och i de flesta fall bara brännskador med stora blåsor. De som levande når sjukhus och överlever kommer i de allra flesta fall att klara sig. På ett sjukhus i Teheran som tar emot folk från Halabja, sade man mig att högst två procent av dem som kom dit dog. Många kunde skrivas ut mycket snart och samlades sedan i ett läger i utkanten av Teheran. Eftersom 6 000 irakiska kurder från Halabjatrakten förts till Iran — ibland Bakhtaran, men oftast till Teheran blir deras svårigheter sedan av social och psykologisk art.

Till en början var det osäkert för oss vad som egentligen hade hänt i Halabja. En sådan enkel sak som att reda ut vil-

ken dag giftbombningen skedde var svår: olika inblandade angav den till 16, 17 och 18 mars. En tid trodde vi att det hade bombats litet grand alla dagarna. I den iranska videofilm som jag fick med mig hem kallas bombningsdagen Bloody Friday. Men vi kom fram till att onsdagen den 16 mars var dagen för den dödande giftbombningen. Nästa fråga var vilka som egentligen intog staden och avväpnade irakierna. Iran meddelade från början att s k muslimska kämpar hade gjort uppror och överlämnat staden till de framträngande revolutionsgardisterna. PUK sade att dess soldater hade tagit staden inifrån, när de märkte att iranierna var på väg och redan hade erövrat Khormal ett stycke norrut.

Uppgifter från de irakiska officerarna tydde på att Iran också använde irakier ur den s k Badrdivisionen, d v s irakiska flyktingar till Iran eller krigsfångar som valt att gå över till Iran och slåss

igen i kriget men på andra sidan. Iran använder dem för att ropa i högtalare mot belägrade irakier och förmå dem att ge sig. Deras anförare är ayatollah Hakim.

Militär bakgrund

Den 15 mars inledde Teheran händelserna med en skicklig militär manöver. Kommandosoldater tog sig fram till södra delen av Darbandsjön längs små vattenvägar och nådde norra delen utan att märkas. Där skar de av den stora vägen från Suleimaniyeh mot Khormal och Halabja och dessutom mot den del av Iran som fortfarande hölls av Irak kring staden Newsud. Samtidigt inleddes ett konventionellt angrepp över bergen av iranskt artilleri. Eftersom vägen mot övriga Irak var avskuren

utbröt panik bland irakierna. Peshmerga i byarna kring Halabja och inne i själva staden grep chansen och attackerade irakerna. Vi hörde inget om verkliga strider, bara en uppgift om att vissa irakier belägrades i drygt ett dygn. Sedan var Halabja i peshmergas händer, främst genom PUK och med någon symbolisk medverkan av KDP Irak. Först då kom också revolutionsgardisterna. Om de irakier som medföljde iranierna verkligen hann spela en roll i striderna vet vi inte. Men åtminstone en irakisk officer sade till oss att han överlämnade sig till irakier.

Om Irak redan förut hade den grymma taktiken att förstöra städer och byar i Kurdistan som fallit i iranska eller kurdiska händer, hade de nu flerdubbel orsak att göra det med Halabja: där fanns tre kategorier av mot Saddam fiendliga grupper: pasdaran, peshmerga och irakiska Hakimtrogna.

Iranierna tycks ha stannat i staden mycket kort tid. De gick in i staden under osäkra blickar från lokalbefolkningen: på en film som iranierna tog ser man att kurderna längs gatorna var avvaktande och inte som speakertexten säger jublande. När vi besökte Halabja fanns ingenstans stora grupper av iranier. Troligen var de nedgrävda och osynliga. Men striderna fortsatte norrut, längs vägen mot Suleimaniyeh. Den 12 april hade iranierna inlett en ny offensiv, den här gången mot Penjwin, ännu längre norrut.

För Iran är Halabjas tragedi ett led i kriget med Irak och i synnerhet en varning för iranska storstäder. Sedan 29 februari har 140 irakiska robotar exploderat i Teheran. Den iranska ledningen befarar att robotarna plötsligt kan innehålla kemiska stridsmedel. Irak dementerar inte sådana farhågor, tvärtom har utrikesministern Tareq Aziz sagt att Irak måste använda alla

medel i kriget. Från Teheran och Isfahan rapporteras att civilbefolkningen får undervisning i försvar mot kemiska vapen och viss utrustning.

En kurdisk tragedi

För kurderna är Halabja något annat och mer komplicerat. Halabja hölls av en stor irakisk garnison, men en stor del av kringliggande landsbygd behärskades av kurdisk gerilla. Det finns många påståenden om olika regionala högkvarter för de irakiska och iranska kur-

diska organisationerna norr om Halabja. Ur den synpunkten var det en stor olycka att det överhuvudtaget blev omfattande strider i trakten. Khormal och Halabja är förstört och hela området utsätts för irakiska bombningar. Det var bättre med ett läge när regionen var i princip befriad utom att irakierna fanns i städer och på vägarna.

Varför valde Iran att göra områden kring Darbandikhan till ett hett stridsområde? Det kan vara så att man slutgiltigt har konstaterat i Teheran att det inte går att komma längre på den södra fronten. Basra kan inte erövras. Då väljer Iran att gå genom Kurdistan, långsamt,

men tid finns det för Iran. Det är Irak som inte klarar ett långt krig.

Det är en allvarlig utveckling för Kurdistan, och i det sammanhanget får Halabja kanske sin rätta, olycksbådande mening: detta kan vara början på stora strider över hela området och ett hot om irakisk giftbombning av samhälle efter samhälle allteftersom de faller.

Det som nu händer kan få enorma följder för hela den kurdiska nationen. Inför detta hot borde en kurdisk enhet kunna växa fram. Det finns tecken på att just det är på väg.

Stefan Hjertén

Lars Bäckström

Men i den svenska våren

I den svenska våren
— sol med kallblåst —

ser jag rådjur
hoppa över gungfly

ser jag blåsippor
bland markens höstlöv

— vissa blåsippor är röda,
det lär bero på marken.

Men i den svenska våren
dubbelexponeras bilder

jag fick se i dag.
Det röda är också blod

från munnar och näsborrar
hos kvinnor och barn på marken

som har hostat upp
sitt blod från lungorna.

De döda som är blodiga
kan vara senapsgasens offer.

De döda som är nästan normala,
fast de sover så oändligt tungt

har kanske bara dött av kramper,
vetenskapliga försöksdjur

för nervgas,
för cyanväte och svampgift.

Den stora döden
sker ibland så tyst.

Den tystaste döden i dag
är den som ropar på kurdiska

från diktatorns gasoffer i Halabja.

HALABJA

Pressklipp, uttalanden, kommentarer

Iraks gasbombning av den kurdiska staden Halabja har upprört en hel värld. Ändå kan det tyckas att reaktionerna inte varit tillräckligt starka. Attacken i Halabja var den mest massiva insatsen med kemiska stridsmedel mot en oskyddad civilbefolkning någonsin. Jämförelser har gjorts med tyskarnas användning av gas mot de allierade under första världskriget, med tyskarnas bombning av civilbefolkningen i Guernica liksom med USA:s användning av atombomben mot Hiroshima.

Svensk-Kurdisk Journal har sammanställt pressklipp och uttalanden från olika håll i världen. I många av artiklarna spekuleras i orsakerna till den svaga reaktion som det fruktansvärda övergreppet väckt. Frågan är viktig att ställa och sökan- det efter svaret måste fortgå. De ansvariga för terrordådet måste utpekas och fördömas. Världsopinionen måste fås att reagera med all kraft mot bombningen av Halabja och mot den fortsatta terrorn mot den kurdiska befolkningen.

JEUNE AFRIQUE

Halabja

Fyra små flickor utsträckta, hand i hand, på en grönskande gräsmatta. De liknar små dockor, vars armar och ben gått ur led. En mor, vars barn gömmer sig i hennes kjolar och med minsta barnet sovande i famnen, som hade de slumrat in i den skuggiga trädgården till sitt hus. En hel familj, tre generationer från den vördnadjudande farfadern till den spjuveraktiga lillpojken, som slagna av blixten framför porten till sitt hus...

Hiroshima? Dachau? Nej, Halabja, en av de kurdiska städer som gasbombats av irakiskt flyg. Genom att använ-

da sina kemiska vapen mot Halabja, Anab och Dojaila har irakierna tagit ett ytterligare steg mot barbariet. Låt oss inte glömma, att före dem, var tyskarna de första att använda gas under världskriget 1914—1918, att den produkt som användes mot de tre byarna — cyanid — var densamma som nazisterna använde i sina gaskamrar; att även om Saddam Husseins armé tidigare använt detta vapen, var det första gången i historien som det användes i ett massivt angrepp mot en civilbefolkning.

Vi måste slutligen också minnas, vilket säkerligen har sin betydelse, att de döda i Halabja, åtminstone i princip var medborgare i en stat (Irak) som beslutat radera ut dem (kurderna) från kartan.

Det är förvånansvärt och chockerande hur svaga de internationella reaktionerna varit efter bombningen i Halabja. Beror det på att det känsliga västerländska samvetet är mindre lätttröligt när det gäller två fattiga länder som är i krig med varandra? Inte enbart. Ty världen är van att se med ett annorlunda perspektiv på denna konflikt där angriparen mera sällan fördöms, än den angripne.

Vad hade vi inte fått höra om ayatolornas regim om Halabjas gasoffer hade dödats av kemiska vapen utspridda av iranska piloter?

Jean-Louis Buchet
(Ledare i Jeune Afrique 6/4 1988)

Uttalande av Europaparlamentet den 13 april 1988

I betraktande av

— den internationella överenskommelsen om åtal och repressalier för folk-mord, antagen i Paris den 9 december 1948 av FN:s generalförsamling,

— Genève-överenskommelsen av den 17 juni 1925 som förbjuder användning av kemiska och bakteriologiska vapen,

— FN:s säkerhetsråds deklaration, antagen i maj 1987, som fördömer användandet av kemiska vapen i den väpnade konflikten mellan Irak och Iran,

— Europaparlamentets många resolutioner angående totalt förbud för kemiska och bakteriologiska vapen,

A. betänkande att Iran och Irak sedan 1980 för ett oförsonligt krig som redan kostat hundratusentals människor livet och som skadat och förorsakat lidande för oräkneliga andra,

B. betänkande att den irakiska regeringen förvärrat detta avskyvärda krig genom att använda kemiska vapen i flygraiden den 16 och 17 mars mot den kurdiska staden Halabja och mot andra platser på irakisk mark, för tillfället ockuperade av iranska styrkor,

C. betänkande att dessa flygraiden sågs ha dödat 5 500 människor och skadat tusentals andra, huvudsakligen bland den kurdiska befolkningen,

D. upprört över de ohyggliga lidanden hundratals människor förorsakats genom brännskador på ögon, lungor och andra delar av kroppen, och där flertalet kommer att avlida eller, för resten av livet, lida av obotliga skador på nerv- och blodsystem,

E. djupt chockat av att den irakiska regeringen startat ett veritabelt utrotningskrig mot kurderna i Irak genom att använda kemiska vapen och genom massavrättningar av fångar,

F. medvetet om de faror som ökningen av antalet missiler i det som kallas "städernas krig" och, allmänt sett, oroat av det faktum att länderna i Mellanöstern har än mer sofistikerade vapen, t ex CSS-missilerna i Saudi-Arabien, Jeriko-missilerna i Israel, Silk Worm-missilerna i Iran och SS 21-missilerna i Syrien,

G. påminnande om att Irak och alla medlemsstater i EG har anslutit sig till Genève-överenskommelsen som förbjuder all användning av kemiska vapen,

H. betänkande att de två parterna i kriget vid Persiska viken är i stånd att tillverka och använda kemiska vapen,

1. fördömer Europaparlamentet med all kraft Iraks användande av kemiska vapen, en uppenbar kränkning av internationell lag;

2. kräver Europaparlamentet att den irakiska regeringen genast upphör med användningen av kemiska vapen;

3. kräver Europaparlamentet att den iranska regeringen avstår från att använda kemiska vapen;

4. uppmanar Europaparlamentet samtliga inblandade att omedelbart upphöra med beskjutning av städer;

5. uppmanar Europaparlamentets medlemmar i EG att vidtaga åtgärder som tvingar Irak och Iran att respektera de internationella överenskommelser som förbjuder användning av kemiska och biologiska vapen;

6. uppmanar Europaparlamentets alla medlemsstater att försäkra sig om att kemiska produkter och annat material som kan användas vid tillverkning av kemiska vapen inte exporteras till Irak eller Iran;

.....

9. kräver Europaparlamentet att de överlevande snarast får medicinsk och humanitär hjälp;

10. kräver Europaparlamentet att rådsförsamlingen gör allt som står i dess makt för att förhindra deporteringen av kurder till koncentrationsläger;

.....

Uttalande av utrikesminister Sten Andersson med anledning av nya uppgifter om användning av kemiska vapen i kriget mellan Iran och Irak:

Regeringen har med stor bestörtning tagit del av uppgifterna om att kemiska vapen ånyo kommit till användning i kriget mellan Iran och Irak, denna gång i Kurdistan. Flera tusen personer, däribland ett stort antal kurdiska civila, skall ha dödats eller skadats. Regeringen har vid flera tillfällen under detta krig fördömt användningen av kemiska vapen. Sådan krigsföring utgör ett flagrant brott mot 1925 års Genève-protokoll som förbjuder användning av kemiska och bakteriologiska vapen. De nya uppgifterna om kemisk krigsföring understryker hur angeläget det är att Iran/Irakkrieget bringas till ett snart slut.

Uttalande av Socialistiska Partiet i Frankrike:

Tusentals civila i irakiska Kurdistan är offer för den irakiska arméns användande av kemiska vapen.

Dessa bombningar är ett i raden av många andra övergrepp som begåtts mot befolkningen i de kurdiska delarna av Iran; tvångsflyttningar, summariska rättegångar och avrättningar... övergrepp som pågått under många år.

Socialistiska partiet fördömer med all kraft användandet av kemiska stridsmedel. Internationella överenskommelser förbjuder användandet av kemiska vapen. Socialistiska partiet stöder kurdernas rättmätiga kamp för att bli respekterade av de nu existerande staterna.

Socialistiska partiet anser att dessa dramatiska händelser ytterligare understryker kraven på ett eidupphör och på att förhandlingar måste inledas mellan

Irak och Iran, förhandlingar i syfte att nå fred, respekt för existerande gränser och för en icke-inblandning i respektive folks inre angeläigheter.

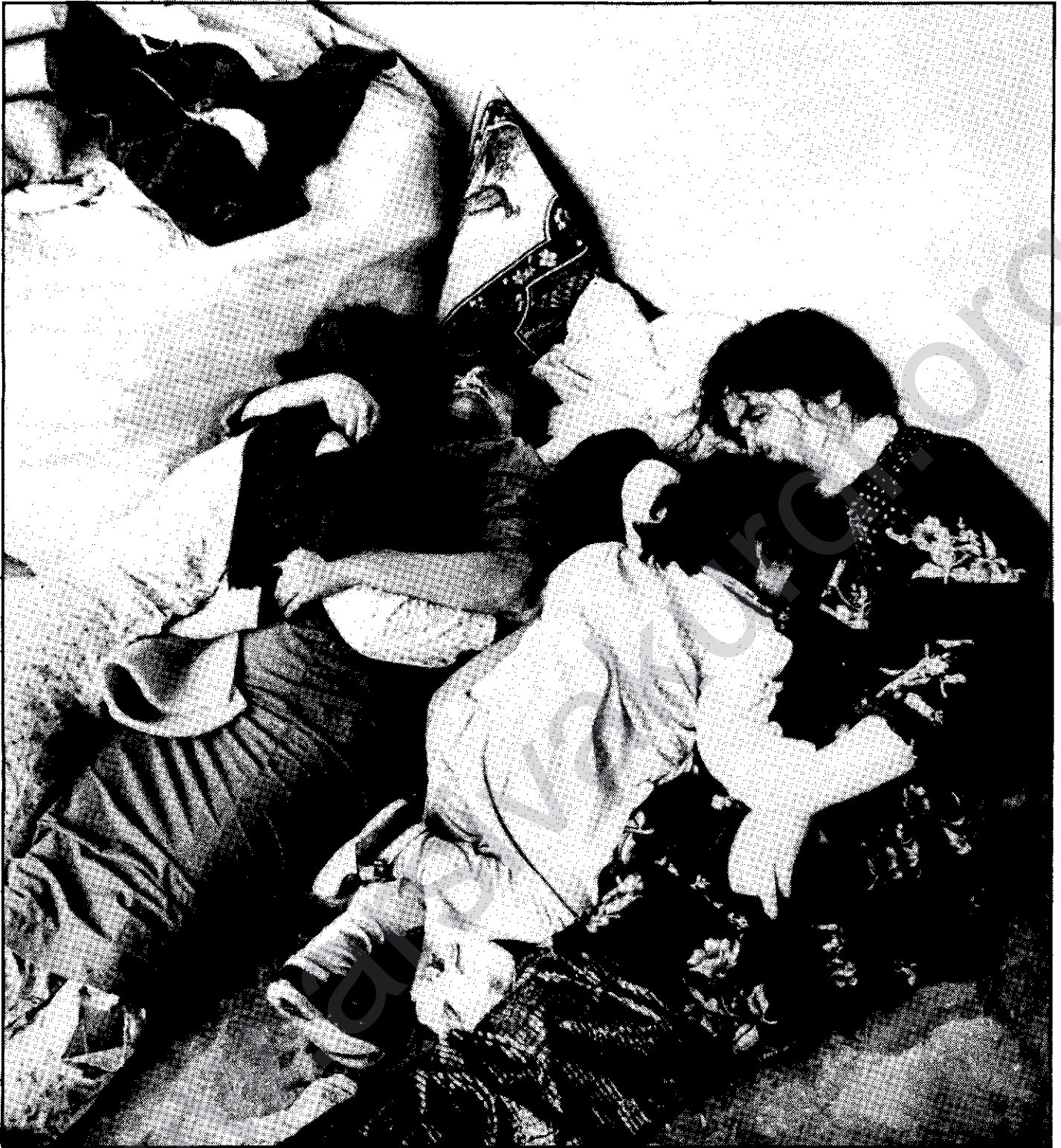
Uttalande av Sveriges ambassadör Rolf Ekéus vid FN:s nedrustningskonferens i Genève den 29 mars 1988:

Rapporterna från Halabja talar om användning av kemiska stridsmedel i stor skala mot en oskyddad civilbefolkning.

Sverige fördömer användandet av kemiska vapen, vilket är ett flagrant brott mot internationell lag.

Undersökningar av tidigare incidenter med användande av kemiska vapen, gjorda av en grupp experter från Förenta Nationerna, har visat att det är utom allt tvivel att Irak är ansvarigt för denna kemiska krigsföring i strid med internationell lag.

Genèveprotokollet från 1925 innehåller internationellt erkända regler som förbjuder kemisk krigföring. Angreppet på Halabja, en allvarlig förbrytelse mot både Genèveprotokollet från 1925 och internationell sedvanerätt, måste därför fördömas av hela världen.

Användandet av kemiska vapen har bringat död och fasa till civila offer, av vilka många är kvinnor och barn. Angreppet är därför också ett allvarligt brott mot allmänna mänskliga regler, föreskrivna av krigets lagar.

Kränkningen av Genèveprotokollet

av 1925 innebär också ett brott mot de grundläggande principerna om att stater skall följa ingångna konventioner och andra juridiskt bindande avtal som de undertecknat.

Nedrustningskonferensen måste nu agera genom att intensifiera sina ansträngningar att nå en förhandlingslösning om en konvention som innebär ett fullständigt och effektivt förbud mot utveckling, produktion, lagring och användning av alla kemiska vapen, samt deras förstörande.

Målet måste vara att utarbeta denna

konvention så snart som möjligt. Fördröjningar i förhandlingarna medför endast en ytterligare försening av den tidpunkt när internationella åtgärder kan vidtagas för att förhindra användandet av kemiska vapen och deras vidare spridning.

Tragedin i Halabja måste bli till en signal till det internationella samfundet om att genom förhandlingar få det gällande förbudet mot användande av kemiska vapen till att bli en allomfattande och global konvention, som för alltid bannlyser alla kemiska vapen.

Sak samma, eller?

För några år sedan, just som man uppmärksammade den hundrade palestiniern som mördats av israeler på de ockuperade områdena, hörde jag detta angående kurder: "En del döda är mer värdefulla än andra..." Jag grät. Jag, en fransk jude, begrät dessa döda, och andra döda.

Vi hade just fått veta att en bombattack med kemiska vapen mot ett kurdiskt område hade dödat fem tusen...

Fem tusen döda! Män, kvinnor, barn, gamla och djur. Det var länge sedan vi upplevde en så fruktansvärd dag ... Trots detta, ingenting! Några få bildsekvenser på TV, inga kommentarer på radion, upptagna som de var av valduellernas härklyverier... I tidningarna kunde man läsa några tekniska artiklar med uppgifter om de kemiska vapnens beståndsdelar och om den ena eller andra sidans militära strategier...

Ingenting! Ingen demonstration, inget fördömande från de politiska partierna eller från presidentkandidaterna, inget sammankallande av ambassadörerna. Inget möte i FN.

Dessa offer som lämnats på marken likt Rimbauds *Dormeur du Val*, störde inte sömnen för någon.

Ingen bryr sig om moralen i kriget mellan Irak och Iran: en fascistisk diktatur mot en religiös diktatur. Ingen blir upprörd. Aldrig nämns ett så fruktans-

vårt ord som "folkmord". Inget desperat skrik. De dagliga massakrerna, utplånandet av minoriteter, manipulationen av folket fortsätter. Saddam Hussein och Khomeini kan fortsätta att drömma om en "Ny ordning" eller om Jihad i Libanon, Israel, Palestina, Afghanistan och annorstädes. Deras egna döda räknas inte, varför skulle man då bry sig om kurderna?

Irak eller Iran, det är sak samma. En Djävul som det inte ens är lönt att försöka diskutera med, än mindre bjuda motstånd, eller ett medeltida mörker där horisonten döljs av ett nytt Verdun.

För många av de styrande, särskilt de arabiska, är hundra palestinier ett "folkmord", men vid Eufrat är en kurd, tusen, fem tusen, en persier, tusen persier, fem tusen, en arab, tusen, fem tusen, historiskt osynliga, politiskt icke-existerande, kanonmat. Hur lömsk är inte rasismen!

Dessa fem tusen döda, liksom en miljon andra, verkar inte betyda något. Inte så att man säger att detta krig är bortom allt förnuft, att det är absurd, skandalöst, upprörande. De döda *räcker inte till* för att betyda något. Inte för allmänheten. Inte för våra politiker, inte för journalisterna, inte för de intellektuella, de arabiska folken eller minoriteterna i de arabiska länderna. Varför? Var och en har sina speciella skäl. Återstår att kons-

tatera: massakern har ägt rum, liksom "ett mord på minnet" som Pierre Vidal-Naquet skriver. Detta krig verkar vara dömt att fortsätta, i synnerhet som man inte tycks bry sig om det, som man i dess grymheter bara ser "detaljer".

Sålunda frodas i Frankrike en humanism med begränsad mänsklighet, en journalistik med tillrättalagd objektivitet. Det borde vara uteslutet att verka som politiker eller som journalist om man inte har förmåga att koppla samman de faktiska händelserna med bestämda, allmänmänskliga värden, innefattade i begrepp som rättfärdighet och rättvisa.

Man förstår snart att de som bara togför de orättvisor som passar dem själva och bara ser det som passar dem att se, de facto omformar sanningen och manipulerar med dessa värden och dessa begrepp. När "Paix-Maintenant", en israelisk fredsrörelse, nyligen hade konferens i Paris, hävdade Henri Atlan att Israel befann sig i en situation av "utvaldhet genom massmedia". Och för att travestera Bibeln: "Vi skulle gärna vara utan — den utvaldheten".

Såsom varande fransk jude anser jag det vara nödvändigt att dessa orättvisor, på denna sida om Jordanien, påtalas ständigt, i Israel och i den övriga världen. Men vilka är vi, som när det gäller Kurdistan, glömmer Historien och glömmer kampen för Rättvisa? Föredrar vi myterna, Kafkas "Processen"?

"Det behövs nio månader för att frambringa ett barn, ett helt liv för att frambringa en människa..." Bortom egennytan, korporativismen, hatet — vad behövs för att frambringa en mänsklighet?

Paul J. Memmi

Ur *Légende du Siècle*, Nr 5, 19 april 1988

(Övers. från franska:
Margareta Nordin-Brage)

Brott mot krigets lagar. Brott mot mänskligheten?

Hur länge skall de tusentals kurder, dödade av Iraks kemiska bombningar, vänta för att bli erkända som "existerande"?

Inte ens Hitler vågade använda strids-gaser. De första att använda dem var visserligen tyskar, under världskriget 1914—18, därefter de allierade. Utan tvivel insåg det första världskrigets löjnanter — som upphöjdes till generaler under det andra — de fruktansvärda konsekvenserna av den brottsliga användningen av gas, insåg dess bumerangeffekt. Mussolini vågade dock använda gas mot etiopierna 1936. Förkastelse domen blev dock knappast av samma tyngd som brottet.

Därefter var det förmodligen Sovjet som lyckades förhindra USA att eskalera sitt krig i Vietnam till att även omfatta kemisk krigföring (även om man använde avlövningsmedel). Och USA och FN lyckades förmodligen förhindra Sovjet att använda kemiska vapen i Afghanistan.

Nu har denna brottsliga hantering återupptagits, trots de avtal som förbjuder kemiska vapen och som undertecknats av bl a Irak i Genève 1932.

Den kemiska krigföringen blev hädanefter ett brott mot krigets lagar. Förmodligen betraktas den även av de

Polisprotokoll över medvetet begånget folk mord:

Land: Irak, 15 miljoner innevånare (därav 2 miljoner kurder), minus de döda i kriget Irak—Iran (1980—?).

Brottsplats: Halabja, Kurdistan.

Tidpunkt för brottet: 17—18 mars 1988.

Offer: 3—5 000 döda, män, kvinnor, barn — kurder.

Mordvapen: Yperit eller senapsgas, utspritt av flygplan. Lokal tillverkning.

Symptom: Död genom förgiftning av lungorna.

Kvadröjande effekter: Lungskador, neurologiska skador, hud- och ögonskador, förgiftning av blodkropparna, nedbrytning av immunförsvaret.

Huvudansvarig: Saddam Hussein, statschef.

Historiens ironi: Irakisk delegat vid den första internationella kongressen om kemisk krigföring i Gand, 27-28 augusti 1986: G.S. Mahmoud, Department of Public Health, University of Al-Mustansyria, Bagdad.

Lagrum: Avtalet i Genève 1932 om förbud mot användning av kemiska vapen, undertecknat av Irak.

flesta som ett brott mot mänskligheten och som ett brott som inte kan preskriberas.

1986 avfattade den socialistiska gruppen inom Europaparlamentet en skrivelse som föreslog ett förbud mot tillverkning, användning och spridning av kemiska vapen. Resolutionen antogs av socialisterna, kommunisterna och de gröna, men förkastades av den borgerliga majoriteten i parlamentet.

Hur kan man förhindra att en nation i krig använder dessa avskyvärda vapen? Hur skall man kunna bryta denna infernaliska cykel? Frankrike borde vara det land som går i spetsen för en sådan utveckling: inga leveranser av franska vapen till dem som använder eller står i begrepp att använda kemiska vapen. Vi socialister måste göra alla tänkbara ansträngningar för att få ett slut på detta brott mot mänskligheten. Jag är övertygad om att vi har alla goda krafter på vår sida.

Men vi måste handla snabbt. Denna banalisering av det inträffade börjar med likgiltigheten: kurderna, liksom en gång etiopierna, är de första offren. I morgon kan det gälla hela världen. Mördare kommer inte att saknas.

*Alain Bombard
Ur Légende du siècle
19 april 1988*

Socialistinternationalen fördömer användandet av kemiska vapen mot den kurdiska befolkningen:

Socialistinternationalen fördömer med skärpa användandet av kemiska vapen mot den kurdiska befolkningen i Irak.

Gasbombningen mot Halabja är det hittills allvarligaste brottet mot Genèvekonventionen av 1925, anser Socialistinternationalen. Internationalen uppmanar FN att undersöka detta brott och fördöma de ansvariga för dessa händelser.

Uttalande av Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet:

IKFF:s årsmöte uttrycker sin avsky för Iraks användning av kemiska vapen, nu senast mot soldater och civilbefolkning

i Halabja, Kurdistan, Iran. IKFF kräver ett slut på detta vansinne. Vi kräver också ett skyndsamt beslut om en konvention med förbud mot utveckling, produktion, lagring och användning av kemiska vapen. Genèvekonventionens förbud från 1925 mot användandet av kemiska vapen respekterades inte. Därför behövs en mera långtgående konvention.

Australiens regering:

Australiens utrikesminister, Bill Hayden, har i ett skarpt uttalande fördömt användandet av kemiska stridsmedel mot den kurdiska staden Halabja. Gasbombningen var den mest omfattande användningen av kemiska vapen sedan första världskriget och att den nu riktades mot en oskyddad civilbefolkning är mycket upprörande, anser Bill Hayden.

Hayden underströk att Australien aktivt arbetar för att förbjuda tillverkning,

lagring och användande av kemiska stridsmedel. Australiens regering kontrollerar också sedan 1987 att ingen export av kemikalier sker som kan användas för tillverkning av kemiska vapen.

Hollands utrikesministerium:

Som ett svar på ett brev från Arnhems kommun i Holland, innehållande vädjan om hjälp till offren i Halabja, säger minister Röell i ett uttalande den 14 april 1988: Den holländska regeringen har i Europaparlamentet och i FN kraftfullt fördömt användandet av kemiska vapen. Vad som i detta fall är synnerligen upprörande är att dessa vapen nu används mot en civilbefolkning. Den holländska regeringen är beredd att erbjuda all slags hjälp till de människor som drabbats av katastrofen.

Folkmord i irakiska Kurdistan

Efter det irakiska flygvapnets giftgasangrepp mot Halabja den 16 mars 1988 publicerade press och TV bilder av en ofattbar fasa från förintandet av de fem tusen invånarna i denna stad i irakiska Kurdistan. Ytterligare fyra tusen invånare i Halabja blev svårt sårade, av vilka många måste dö under de närmast följande veckorna på grund av frätsår och inre förgiftningar som orsakats av olika giftgaser.

Sedan mer än ett år tillbaka trotsar Saddam Husseins irakiska regering Förenta Nationernas konvention mot folkmord från 1948 och begår fruktansvärda förbrytelser mot det kurdiska folket i Irak och de kristna assyriska grupper, som bor där. Därtill kommer deportationer och fördrivande av nu sammanlagt mer än en miljon människor, talrika massakrer på hela bygemenskaper, massavrättningar av politiska fångar, kollektiv bestraffning för hela familjegrupper och deras "försvinnande", av-

rättningar av hundratals barn och ungdomar, riktade attentat mot levande personer i in- och utland liksom utplåandet av nära 3 500 kurdiska och kristet-assyriska byar.

Genom att sprida giftgas på bosättningar och städer som ligger utanför fronten, vilket påbörjades redan i april 1987, har också Saddam Husseins regim satt sig över de yttersta reglerna för mänsklig civilisation. Mellan den 17 och 25 mars lät den irakiska diktatorn efter bombardemanget av flera byar i närheten av Qaradagh transportera iväg 400 överlevande som skadats av gas med lastbil till den militära basen Tanjaro och avrätta dem där, för att utplåna spår av sin förbrytelse.

Inga rustningsleveranser till gulfen

Redan efter det första angreppet med giftgas i april 1987 började Gesellschaft

für bedrohte Völker på försommaren i föl sin kampanj "Vi är medansvariga — vi måste upphöra med det tyska stödet till gulfkriget". Vi pekade på vapenleverantörernas skrupelfrihet i öst och i väst och deras medansvar i gulfkrigets hittills en och en halv miljon offer, men vi nämnde också som exempel namnen på ungefär två dussin västtyska vapen- och rustningsleverantörer.

Bland dem var det två, företagen Karl Kolb och Pilot Plant i Dreieich Hessen, vilka hade anklagats bl a av det amerikanska utrikesministeriet, säkerhetsstjänsten CIA, BBC och många andra internationella pressorgan för att ha levererat anläggningar för framställning av pestizider, och som försedda med vederbörlig tillsatsutrustning skulle kunna tillverka giftgas.

Det är egentligen ofattbart, att firmor i vårt land, i vars namn Hitler-diktaturen drev miljontals europeiska judar in i gasen, nu anklagades för att leverera

"Dessa byar förklaras som dödszoner..."

Order från Högste befälhavaren inom "Byrån för Nordiraks angelägenheter" Ali Hassan al-Majid, i kraft från den 22 juni 1987:

1. Alla byar, i vilka det fortfarande uppehåller sig sabotörer, anhängare av Iran, förrädare mot Irak och liknande, kommer att anses som byar, vilka utgör ett hot mot säkerheten.

2. Den mänskliga existensen och kreatursbeståndet i de nämnda byarna kommer att slutgiltigt tillintetgöras. Dessa byar förklaras som dödszoner och där får skjutas fullständigt fritt och hänsynslöst.

3. Trafiken från och till dessa byar, jordbruket och boskapsskötseln och varje form av agrara eller industriella investeringar där är förbjudna. Samtliga myndigheter är skyldiga att driva igenom dessa förordningar.

4. Befälhavarna måste regelbundet — dag som natt — företa angrepp med artilleri, helikoptrar och attackflyg

mot så många som möjligt av dessa byar.

5. Var och en som arresteras i dessa byar skall först förhöras av säkerhetsmyndigheterna. Därefter skall personer i åldern mellan 15 och 70 år avrättas.

6. Vederbörande myndigheter skall också förhöra var och en, som överlämnar sig åt statliga eller partiinstanser. Förhöret skall pågå högst tre dagar, i undantagsfall upp till tio dagar. För längre förhör måste tillstånd sökas per telefon eller telegram.

Sedan 1975 deporteras människor från norra Irak söderut: kurder, assyrier och turkmener. Ca 2,5 miljoner människor, företrädesvis kurder, levde då ännu i området. I dag lever i norra Irak fortfarande ca 200 000 — 300 000 kurder och 20 000 assyrier (1975: 120 000). Bortsett från en kort fas av återinflyttning av kurder i militärkontrollerade modellbyar (från 1981) fort-

satte deportationspolitiken obarmhärtigt, och från 1986 kan man bara beteckna detta som folkmord. Den order som citeras ovan lämnar knappast något övrigt att önska i fråga om tydlighet. Att "förhör" äger rum under tortyr är en självklarhet för funktionärerna och behöver inte ens nämnas.

I "gulfkriget" sörjer kurdernas motstånd i norra Irak för en andra front och binder på det sättet nästan var tredje irakisk soldat. Särskilt avskyvärd är här insättandet av giftgas mot de kurdiska bosättningarna. I slutet av januari 1988 fick Gesellschaft für bedrohte Völker meddelande från kurdiska källor, att över 400 offer för giftgas, som skulle få behandling i Sulaimanyah, rövades bort från sjukhuset. Sannolikt har dessa människor blivit avrättade.

(Källa: Kurdistanarkivet, Göttingen)

just de anläggningar, som skulle göra det möjligt för den irakiska Baath-regimen att bygga upp ett giftgaskomplex i Sammarra och förinta tusentals människor som tillhör det kurdiska folket. Förbundsregeringen har tigit om det. Den förblev stum, den slog vakt om profitmakarna, samarbetade för de ekonomiska intressenas skull med diktaturen.

Efter yrkande från de båda firmorna förbjöd landsdomstolen i Bonn Gesellschaft för bedrohte Völker att vid böter av två gånger 500 000 D-mark sätta företagen Kolb och Pilot Plant i samband med giftgasanfallen på kurdiska byar. Men vid domstolsförhandlingen i juli 1987 nåddes i press, radio och TV denna landsomfattande uppmärksamhet, som de båda företagen hade velat förbjuda genom rättsliga åtgärder.

Sedan dess driver åklagarmyndigheten i Darmstadt undersökningar av de båda företagen och betonade i början av april 1988 efter pressdeklarationer från Gesellschaft för bedrohte Völker och journalistiska händelser som blev följden av dem, att det inte finns någon som helst anledning att inställa undersökningarna.

Insats för giftgasens offer

Ställda inför den katastrofala medicinska vården av befolkningen i det irakiska Kurdistan, i stor utsträckning avskuren från omvärlden, vände sig mot-

ståndsorganisationer med bön om hjälp för giftgasens offer till våra organisationer för mänskliga rättigheter. Trots många ansträngningar var det bara två hjälporganisationer som förklarade sig beredda att understödja Gesellschaft für bedrohte Völker i deras hjälpprogram. Tyvärr lämnade den första hjälpsändningen förbundsrepubliken först veckan efter angreppet mot Halabja. Fler transporter kommer att avgå. Gesellschaft für bedrohte Völker är därmed för närvarande den enda tyska organisationen, som lämnar sådan hjälp direkt till kurderna.

Sedan angreppet på Halabja har vi med talrika pressdeklarationer, en räkka radiointervjuer och med en appell i ZDF:s "idag-journal" pekat på de tyska företagens medansvar och av tyska Röda korset (DRK) har vi begärt hjälp för giftgasoffren samt av förbundsregeringen krävt politiska konsekvenser. Sedan dess lämnar DRK åtminstone hjälp åt de irakiska kurder, som flytt in i Iran. Kommittén Cap Anamur / Tyska nödläkare sände efter vår appell i ZDF en läkare till Halabja för att förbereda hjälpprogram.

Vad kan Du göra?

Efter Halabja gjordes andra kurdiska bosättningar obebodliga genom gasangrepp, och vi måste räkna med att förintelsekriget (insats av giftgas, massavrättningar och deportationer) mot kur-

der och assyrier i irakiska Kurdistan fortsätter. Därför vill vi be Dig:

— Vänd dig med brev till DRK och kräv insats av medicinsk hjälp för civilbefolkningen i irakiska Kurdistan (Tyska Röda korset, generalsekretariat, Postfach, 5300 Bonn 1).

— Kräv av utrikesminister Genscher att de utmärkta tysk-irakiska handelsförbindelserna och det betydande inflyttandet i Bagdad utnyttjas, för att de förbrytelser, som närmast måste betecknas som folkmord skall upphöra. Kräv dessutom av förbundsregeringen, att den vidtar effektiva åtgärder för att förhindra fortsatta leveranser av vapen och rustningsmaterial (Förbundsutrikesminister Hans-Dietrich Genscher, Postfach, 5300 Bonn 1).

— Stöd det alltmer angelägna arbetet för mänskliga rättigheter för det irakiska Kurdistanens befolkning med en gåva, så att vi kan få till stånd fler effektiva aktioner. — Vi måste i fortsättningen svara för rapporteringen i medierna om dessa krigsförbrytelser och få med oss hjälporganisationerna för större hjälpsatser, offentliggöra vapen- och rustningshjälp och förmå förbundsregeringen att internera till förmån för mänskliga och minoritetsrättigheter i Irak och Iran.

För förbundsstyrelsen:

Slimon Yonan, Tilman Zülch

För rådet:

Prof. Robert Jungk, Salzburg

Pastor Joachim Ziegenrucker, Hamburg

Halabja i svenska riksdagen:

13 § Svar på fråga 1987/88:443 om hjälpsatser åt stridsgaskadade i Kurdistan

Anf. 76 Statsrådet Lena Hjelm-Wallén:

Fru talman! Gullan Lindblad har frågat mig om vilka åtgärder regeringen har vidtagit — t.ex. i form av katastrofhjälp — i anledning av tragedin i Kurdistan.

Först vill jag återigen upprepa den bestörtning som den svenska regeringen redan uttryckt över uppgifterna om att kemiska vapen på nytt använts i kriget mellan Iran och Irak. Dessa handlingar är inte bara ett bevis på krigets fruktansvärda grymhet utan också ett folkrättsbrott som måste klart fördömas.

Sverige har alltsedan början av 80-talet lämna stöd till Internationella rödakorskommitténs (ICRC:s) humanitära hjälpverksamhet till förmån för Iran—Irak-konfliktens offer. Hittills har ca 25 milj. kr. utgått från biståndsbudgetens katastrofanslag för denna verksamhet. Detta innebär att Sverige bidragit med ca 10 % av Rödakorskommitténs budget och att vi därmed är en av de största givarna till programmet. Det svenska stödet till Internationella rödakorskommitténs insatser fortsätter under år 1988.

Skadorna efter den senaste användningen av kemiska vapen har föranlett Internationella rödakorskommittén att göra en särskild insats i området för de drabbade. För detta har man bl.a. vänt sig till Sverige med vädjan om extra bidrag för upphandling av mediciner, filter, tält m.m. Jag är positiv till stöd för en sådan insats och avser föreslå att regeringen beslutar bidra till denna särskilda hjälpsats, för att därmed på platsen lindra effekterna av de skador som förorsakats av den kemiska krigföringen.

Anf. 77 Gullan Lindblad (m):

Fru talman! Jag ber att få tacka statsrådet Lena Hjelm-Wallén för svaret, som jag tycker är positivt och som jag också tror är klargörande för svenska folket. Den information som vi hittills har fått har ju lämnats via massmedia, och det är inte heller så lätt att i budgetpropositionen läsa sig till hur förhållandena är. Där är ju katastrofbiståndsanslaget samlat i en pott, så att säga. Det var alltså bra att få reda på detta.

Vi blev väl alla mer eller mindre chockade över att man använt stridsgas i Kurdistan, vars hårt prövade invånare i århundraden har pinats och skuffats undan till de

mest oländiga bergstrakter.

Vi svenskar brukar ju engagera oss för alla möjliga länder och folk som befinner sig i nöd. Bara för att ta några exempel kan jag nämna Sydafrika, Libanon och Nicaragua. Jag har ibland frågat mig hur stort vårt engagemang egentligen är när det gäller det kurdiska folket.

Jag är tillfredsställd med att vår hjälp till Kurdistan går över Röda korset, jag tror att det är alldeles utmärkt. Men jag vill ändå ställa en kompletterande fråga:

Är statsrådet Hjelm-Wallén beredd att vidta ytterligare åtgärder i den mån det skulle visa sig att vidare insatser behövs för detta mycket pinade folk?

Anf. 78 Statsrådet Lena Hjelm-Wallén:

Fru talman! Vi har alltså nyligen fått en begäran om ytterligare insatser, som regeringen ännu inte har behandlat. Jag vill emellertid meddela att jag är positiv till att vi också här gör en extra insats.

Anf. 79 Gullan Lindblad (m):

Fru talman! Jag tackar för statsrådets engagemang och önskar lycka till i detta arbete.

Överläggningen var härmed avslutad.

Röda korset i Kurdistan

Röda korset har på olika sätt sökt engagera sig i biståndsarbetet till den drabbade befolkningen i Kurdistan. Hittills har dock Röda korset, liksom andra humanitära organisationer, haft svårigheter att arbeta på plats. I vår intervju med Carl Nauclér, ansvarig för biståndet till bland annat Kurdistan, och Jöran Bjällerstedt, framgår dock att Röda korset planerat att intensifiera sina ansträngningar att nå fram med ett effektivt bistånd till de krigsdrabbade områdena.

Vad är Röda korsets uppgift i en situation som den som uppstod efter användningen av kemiska stridsmedel i Halabja?

Röda korsets uppgift är att arbeta efter sina grundprinciper — att ge humanitärt bistånd i en katastrofsituation. Dessutom finns hos Internationella rödakorskommittén ett mandat att kontrollera efterlevnaden av Genèvekonventionen. Vad gäller Halabja är uppgiften att lindra situationen för de utsatta människorna, men också att reagera på handlingar som strider mot grundläggande mänskliga rättigheter och internationella avtal.

Efter händelserna i Halabja fick Internationella rödakorskommittén (IRK) möjlighet att besöka området och erbjöd sig omedelbart att hjälpa till. Tillsammans med UNCHR (FN:s flyktingkommissariat) fick IRK komma in i området och därmed kunde de skadade tas om hand mycket snabbt.

Svenska röda korset fick också en förfrågan från Iranska ambassaden om hjälp och vi erbjöd oss då att ge vård till tio civila skadade från Halabja. Iranerna skulle svara för urval och transport av de skadade. Som bekant var endast tre av de skadade civila och därav bara en från Halabja. En förväxling av patienterna hade skett vid flygplatsen i Bryssel och Röda korset kunde i det skedet, när de kom till Sverige, inte påverka situationen.

Röda korset har stått för sjukvårdskostnaden endast för de tre civila offren. Vi åkte också ned till Teheran för att se om det fanns behov av ytterligare hjälp till de drabbade offren för gasbombningen. I det skedet, en månad efter händelsen, kunde vi dock konstatera att det inte kängre fanns ett sådant be-

I de muslimska länderna fungerar den röda halvmånen som symbol för Röda Korsets verksamhet.

hov. Situationen på sjukhusen var under kontroll.

Gasbombningen i Halabja har jämförts Ypres i Belgien — tyskarnas användande av stridsgas under första världskriget, Guernica i Spanien och Hiroshima i Japan. Halabja var den mest massiva insatsen mot en civilbefolkning med kemiska vapen. Kan man göra sådana jämförelser?

Ja, men situationen är trots allt annorlunda. Både Irak och Iran har ju fördömt användandet av gas och ändå används det i kriget. Det är därför än viktigare att inte världsoinionen tiger still, att man inte låter denna händelse bara passera. Tröskeln till detta slag av övergrepp förefaller bli allt lägre och resultatet kan bli en fullständig anarki gentemot de regler som vi faktiskt kommit överens om tidigare.

Massmedias roll

Kan man ur det perspektivet säga att reaktionen i världen — och i Sverige — varit tillräckligt stark? Svensk massmedia uppmärksammade Halabja bara en kort tid och ingen mera djupgående diskussion fördes. Vad kan denna svaga reaktion bero på?

Massmedias roll är mycket viktig i detta sammanhang, men när det gäller Halabja slog man upp nyheten stort, sedan glömdes händelsen bort för andra saker och ingen ideologisk diskussion fördes, trots att det var en mycket unik och allvarlig sak som hade skett.

När transporten av de skadade från Teheran kom till Sverige ordnade Röda korset en presskonferens där vi tog upp den ideologiska sidan av saken, men vi mötte ingen respons — kanske blev det

till två rader i pressen.

Vi har inom Röda korset insett att i den komplexa situation som nu råder i världen är det viktigt att vårt biståndsarbete också omfattar säkerhetsfrågor, dvs "protection" — vilka i sig även innefattar ideologiska frågor. Denna aspekt av biståndsarbetet tycks bli allt viktigare.

Har Röda korset gjort något principiellt uttalande med anledning av att en stat nu ånyo använt kemiska stridsmedel?

Redan tidigare har Röda korset fördömt användandet av kemiska vapen i kriget mellan Iran och Irak. Vid en presskonferens efter Halabja fördömde också IRK detta användande, dock fördömde man inte regimen i Irak. IRK har kontakter med den irakiska regeringen genom sitt kontor i Bagdad, men vi har svårt att öppet redovisa innehållet i dessa kontakter. Röda korsets policy är, när det gäller internationellt arbete, att arbeta i det tysta. Annars riskerar man att kastas ut ur landet. Men här pågår ett arbete via bland annat diplomatiska kanaler.

SÅ STARTADE RÖDA KORSET

Den 24 juni utkämpades ett blodigt slag på kullarna runt Solferino i Italien. Det var österrikiska trupper mot fransk-sardiska. Den unge schweiziske affärsmannen Henri Dunant blev vittne till slaget och dagarna som följde därefter. Han blev chockad över omänskligheten, sårade låg på slagfältet utan möjlighet till vård. Han lyckades organisera frivilliga hjälpgrupper bestående av kvinnor från bygden och försökte samtidigt dirigera hjälpen så att den kom dit där den behövdes mest.

Erfarenheterna från Solferino sammanfattade han i en bok från Solferino, som blev en enorm framgång i hela Europa. Där föreslog han bland annat bildandet av en "Förening för hjälp till sårade" samt "okränkbara överenskommelser" mellan stater som ett sätt att minska lidandet för krigets offer.

Han lyckades få till stånd en konferens i Genève där 14 regeringar var representerade. Den 21 oktober 1863 föddes så Röda korset genom bildandet av Internationella rödakorskommittén. Ett år senare antogs den första Genèvekonventionen om skydd för sårade i krig.

Den följdes senare av Haagkonventionen från 1907, ytterligare Genèvekonventioner 1949 samt de två tilläggsprotokollen från 1977. De här överenskommelserna handlar om vilka rättigheter vi som civila, fångar eller som soldater har i krig. Man brukar kalla dem folkrätten i krig.

Vid slagfältet i Solferino dog eller sårades över 40 000 människor. De flesta var soldater. I dagens krig är nära 90 % av offren civila. Arbetet med nya regler (och förbud) är därför inte skilt från Röda korsets vardagsarbete för att hjälpa lidande människor.

Röda korset i Kurdistan

Vilka svårigheter finns det för Röda korset att verka i Kurdistan?

En av svårigheterna har varit att de olika kurdiska grupperna haft synpunkter på hur vårt biståndsarbete skall bedrivas. Dessa kurdiska organisationer och partier är trots detta en av våra viktigaste kanaler för biståndsarbetet till Kurdistan. Det hela är emellertid känsligt för Röda korset som ju har ett arbete neutralt och opolitiskt. Vi kan inte offra vår neutralitet och riskera att vår hjälp blir "politiserad" och kanske inte heller kommer de nödlidande till del.

Efter händelserna i Halabja har vi nu också möjlighet att verka i Kurdistan genom IRK. Vi gör samtidigt en kartläggning av vilka andra kanaler som kan utnyttjas för framtida biståndsinsatser. Nu finns det åter ett ökat samarbete mellan de olika kurdiska grupperna och vi skall tillsammans försöka hitta lämpliga kanaler. Arbetet med detta pågår och stämningarna är mycket positivare nu än för ett halvår sedan.

RÖDA KORSET'S GRUNDREGLER

HUMANITET

Röda korset ska i varje läge söka lindra och förhindra mänskligt lidande. Målet är att skydda liv och skapa respekt för människovärdet.

OPARTISKHET

Röda korset gör ingen åtskillnad mellan olika nationaliteter, religioner, raser, samhällsställningar eller politiska åsikter. Det handlar ju om att hjälpa människor i nöd, oberoende av vilka de är. Att alltid prioritera dem som mest behöver hjälp, först.

NEUTRALITET

Röda korset tar inte ställning i meningsskiljaktigheter vad gäller politik, ras, religion eller ideologi. Vi är neutrala för att alltid kunna arbeta på bägge sidor i en konflikt.

SJÄLVSTÄNDIGHET

I ett land lyder Röda korset landets lagar och samarbetar med myndigheterna på det humanitära området. Men endast så länge samarbetet inte står i strid med övriga grundprinciper. Den nationella rödakorsföreningen ska alltid, i första hand, handla självständigt.

FRIVILLIGHET

Röda korset ger sin hjälp frivilligt och osjälviskt.

ENHET

I varje land får det bara finnas en rödakorsförening. Den ska vara öppen för alla och dess humanitära verksamhet ska omfatta hela landet.

UNIVERSALITET

Röda korset finns över hela världen. Alla nationella rödakorsföreningar har samma rättigheter och skyldigheter att bistå varandra.

Röda korset har också kontakt med de olika kurdiska grupperingarna i Sverige, både om hur hjälpen skall kunna komma fram till Kurdistan, och om hur kurderna i exil själva skall kunna göra en insats. Röda korset har bland annat bidragit till att ordna en kurs om kemiska stridsmedel och skydd mot dessa för kurder i Stockholm. Tanken är att kursdeltagarna senare skall kunna resa till Kurdistan och bistå sina drabbade landsmän. Från Röda korsets sid ser vi mycket positivt på sådana initiativ från kurderna.

Internationell appell

Vilken omfattning har Röda korsets bistånd till Kurdistan haft hittills?

Än så länge har det varit ganska blygsamt. Vi har gjort insatser inför varje vinter, det har gällt varma kläder, tält och filter samt medicinsk utrustning. Senaste sändningen skedde i slutet på 1987.

När det gäller Halabja har IRK gått ut med en internationell appell. Svenska Röda korset svarade redan i ett tidigt stadium och utlovade tält, filter och medicin till ett värde av en miljon. Nu har IRK gjort en tilläggsappell och Svenska Röda korset kommer att ställa upp med ytterligare material. Hjälpen är nu i första hand avsedd för de flyktingar som finns till följd av bland annat bombningen av Halabja.

RÖDA KORSET'S ORGANISATION

I SVERIGE

Röda korset är en av de större folkrörelserna i Sverige. I hela landet finns 2 100 lokalorganisationer. Dessa samarbetar i 24 st distrikt. Högsta beslutande organ i Sverige är Riksstämman som väljer en Centralstyrelse, som leder och samordnar arbetet. Denna Centralstyrelse biträds av Centralstyrelsens sekretariat.

I Röda korset finns också ett särskilt ungdomsförbund med 300 egna lokalföreningar.

I VÄRLDEN

Internationellt består Röda korset av tre delar. *Internationella rödakorskommittén* med 25 schweizare i ledningen, är själva ursprunget till rödakorsrörelsen. Den har som uppgift att ge skydd och hjälp till offren för krig och konflikter världen över. Tack vare Röda korsets neutralitet och opartiskhet är Rödakorskommittén ofödda den enda organisation som tillåts verka i krigsområden.

Rödakorsföreningarnas förbund, Världsförbundet, är en sammanslagning av alla erkända nationella rödakorsföreningar i världen. Världsförbundet kompletterar Rödakorskommitténs arbete i fred.

De nationella rödakorsföreningarna, Röda korset — Röda halvmånen i muslimska länder — finns i bortemot 150 länder.

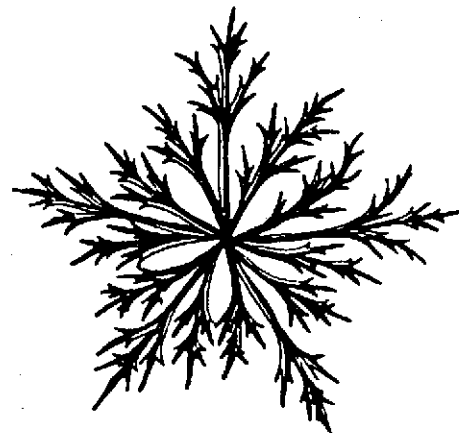
Det uttrycks ofta en besvikelse bland till exempel kurder att ni inte gör tillräckligt eller att ni inte når "rätta" grupper. Kommentarer?

Det finns idag i världen kanske ett trettiotal konfliktstationer som Röda korset är engagerat i. Det är en svår uppgift att verka neutralt och balanserat. Ett exempel är ju Afghanistan — där man verkar både i Pakistan för flyktingarna där — och i Kabul. Vi måste ägna oss åt civilbefolkningen och mycket av arbetet måste ske i det tysta och uppmärksammas därför inte alltid.

Neutraliteten är en förutsättning för Röda korsets arbete och det humanitära engagemanget är den styrande principen. När det gäller kurderna så har vi intentioner att öka biståndet. Vi skall testa alla möjliga kanaler, vi skall göra vårt yttersta för att hjälpa till. Vi skall inte ge upp bara för att vi inte har rätt att komma dit. Det pågår hela tiden förhandlingar med olika grupper och regeringar. Kurdfrågan har visserligen accentuerats genom kriget mellan Iran och Irak, men vi har gett bistånd till kurderna även tidigare.

Röda korset måste ha ett godkännande från regimerna i det aktuella området för att kunna verka. Vi försöker hitta den effektivaste kanalen för vårt bistånd och vi måste också vara övertygade om att hjälpen verkligen når fram. Kanske är det lättare för en mindre organisation att arbeta med mera okonventionella medel och kanaler, som till exempel *Greenpeace* eller *Läkare utan gränser*. Röda korset är en internationell organisation med 146 medlemsnationer och ca 260 miljoner medlemmar. Det innebär att *alla* måste kunna arbeta efter våra grundprinciper. En mindre organisation kan göra vissa avsteg, men vi måste upprätthålla vår neutralitet och vårt politiska oberoende. Skulle vi börja rucka på detta i något fall, skulle vi inte ha möjlighet att verka överhuvudtaget i ett annat. I kurdfrågan konfronteras vi dessutom med internationell storpolitik, förutom att det finns stridigheter mellan de olika kurdiska grupperna. Men jag förstår att kurderna reagerar och har synpunkter på vår verksamhet.

Intervju: Christian Råbergh

HALABJA — Kurdistans Hiroshima

Vi möter ofta varandra i exilen, vi träffas och uttrycker vår kärlek till vårt land och vår hemlängtan. Vi faller ofta tårar över en tapper Pesh Merga som stupat i strid, eller över en befrielsekämpe som avrättats av en exekutionspluton i tyrannernas mörka fängelse.

Vi sörjer, vi gråter och vi lovar att fortsätta att bjuda motstånd. Men denna gång, denna vår, gäller gråten och sorgen en stad, en stad som fått sin martyrdom. Nu brinner vårt hjärta av ett smärtsamt sår, av en oändlig sorg, av ett obotligt svärdshugg. Nu är det en stad som dött i sin ungdoms blomma, en stad som förintats och för vilken vi håller vårt sorgemöte. Låt oss utan hämningar släppa fram den gråt som hållits fången inom oss under tvåtusen år.

Vi trodde att Halabja skulle vara bekant endast genom Adila Khanim, Tahir Bag, Ahmad Mukhtar Jaf och Goran. Vi kunde inte ana att Halabja en dag skulle bli en symbol, känd i hela världen, för blod, död och martyrskap, en symbol för de förtryckta och de hemlösa. Vi trodde att endast vi kurder kände till att Halabja vilar i skuggan av Hewramans höga borg, att endast vi visste att Halabja slöt sina blåa ögon och drömde om befrielse och frihet. Vi kunde inte ana att en dag engelsmän, amerikaner, svenskar, norrmän, danskar, finländare, tyskar, fransmän, japaner... skulle få vetskap om vår stad genom det djupa sår som nu öppnats i Orientens bröst.

-
- Du min vän, varifrån kommer du?
  - Kurdistan.
  - Kurdistan, i vilken del av världen ligger det?
  - I Mellersta östern.
  - Låg Halabja också i Mellersta östern?
-

För andra gången under femtio år får nu världen höra om oss kurder. Första gången var det genom namnet Barzani, denna andra gång — ve oss olyckliga! — är det genom en stad vid namn Halabja. Det första namnet står som en symbol för kamp och tapperhet, det andra är en

symbol för förtryck. Barzani står för kraft och strid, Halabja för maktlöshet och nederlag.

Vi har sagt oss att händelserna i Ypres, Guernica, Hiroshima och Nagasaki hör till en förgången tid. Ingen skulle våga upprepa dessa brott. Vi kunde inte tro att 1900-talet skulle hysa så stark sympati för kurderna, att i dess rosenröda anteckningsbok namnet på en kurdisk stad skulle skrivas in. Kemalister och nazister har ju försvunnit, Amerika och imperialismen går mot nederlag, ryssarna är upptagna av Eritrea och Afghanistan. Vi kunde inte tro att de arabiska ockupanterna skulle ta hämnd för sina nederlag genom att döda maktlösa och oskyldiga barn och kvinnor.

Ni kurdiska folk! Orientens stolta och hårt drabbade nation, ni Zagrosbergens högresta ryttare, ni fredsvänliga folk — Du hemlösa kurd! Var inte sorgen, gråt inte! Hela världen stödjer Dig, alla jordens folk sörjer Ditt öde, dag som natt...

Till de sörjande hör Europa, civilisationens centrum, mittpunkten för humanism och engagemang, teknologins vagg! Dit hör USA, de mänskliga rättigheternas och frihetens försvarare! Dit hör Sovjetunionen, socialismens högborg, de förtryckta folkens vän, den socialistiska åskådningens vagg!

Ni Kurdistans resliga män, ni Kurdistans unga flickor med kastanjbrunt hår och blå ögon, ni, den revolutionära generationen — både på höger- och vänsterkanten — vad är det nu som får er att debattera med sådan iver? Nu finns ju inte längre några tvistefrågor, världens stöd till en förtryckt nation är enhälligt och massivt!

Alla politiska riktningar sörjer idag Halabja! Alla progressiva, revolutionära, framåtblickande krafter deltar i sorgemötet för Halabja: Sovjet har uppkallat fem vapenfabriker efter Halabja; Pravda har gett ut ett extranummer. Kina har uppkallat ett kulturpalats efter Halabja; i Albanien har en sånggrupp fått namn efter staden. Yassar Arafat och Habash bär sorgflor, flyktningförläggningar ges nya namn efter den ka-

tastrofdrabbade staden; Hafez Azad har kallat sin 120:e armédivision Halabja; överste Khadaffi har döpt Libyens nyaste tryckeri till Halabja; där kommer den 40:e upplagan av den Gröna boken att tryckas...

Denna vår blev till en årstid av gasbomber och förintelse, en vår då slätter, flodstränder och bergssluttningar blev till masskyrkogårdar; en vår som blev den sista, och som aldrig mer får uppleva Newroz; en vår som blev till den sista årstiden i Halabjas levnad.

Men, ni Halabjas innevånare! Ni behöver inte längre er stad, er basar, er moské! Nu får ni plats i Förenta Nationerna, ni är välkomna som gäster i Vita Huset, välkomna som gäster i vänskapens hotell, granne med Kremles murar. En ny stad byggs åt er, en stad som liknar paradiset, en ny stad uppförd gemensamt av kapitalister och socialister, demokrater och anti-demokrater, alliansfria och allierade, den tredje och fjärde världens folk — alla kavlar upp ärmarna och sätter spaden i jorden! Alla hjälps åt att bygga en ny stad, tusen gånger vackrare än gamla Halabja. Kalla den "New Halabja"; i likhet med New York eller New Delhi... eller döp den till Halabjagrad, som Leningrad eller Stalingrad. Själva behöver ni inte hjälpa till, ni får vara åskådare — när staden är färdigbyggd får ni nycklarna till husen och ni kan i er tur ge skydd åt tusentals andra, olycksdrabbade människor...

Hayas

Latif Halmat

Möjligt eller omöjligt

Du,
luft i mitt rum
för inte ut min röst.
På varje tum av jorden
finns en angivare placerad,
på detta lands nattliga gator
är även de herrelösa hundarna
agenter och poliser.

Du,
luft i mitt rum,
visst lyssnar du?
Jag,
en olydig poet
har med mig en klagoskrift
från jordens alla fattiga
till Gud.
Men vid Guds port
står en angivare,
vem vet?

Fråga

Det sägs att Gud förvandlade
en stad till en sjö av blod
för en profets skull.
Hos oss
blir barnprofeternas hud
varje dag till stövlar
åt gendarmerna.

Gud tiger.
Är han vred på vår stad?
Har han lämnat oss
för ett uppdrag
på en fjärran plats?
Men vart har han farit?

Astronomer,
snart försvinner han
ur sikte för era teleskop.
Skynda er,
berätta för honom
allt
som händer oss.

Om

Om man raderar ut världens karta
om man kardar jorden likt bomull
om man sedan drar nya gränser
kommer jag tillbaka till denna stad
och gör Kurdistan till mitt land.

Barn

Barn förstår inte duvans silvriga kuttrande
men vet varför den flyger högt.

Barn förstår inte vindens vita, mjuka susande
men vet att den inte kan fångas i en fälla.

Barn förstår inte
motsättningar mellan klasser och nationer
men vet varför bombplan förmörkar himlen,
varför stridsvagnar omringar byarna.

*Översättning och tolkning:
Ferhad Shakely och Christian Råbergh*

Konstutställning i Paris i protest mot de irakiska bombningarna

Föreningen för kurdiska bildkonstnärer i Frankrike anordnade mellan den 26 april och den 9 maj en konstutställning för att ge konstnärer från olika länder möjlighet att uttrycka sin protest och sin avsky mot de irakiska bombningarna med kemiska stridsmedel.

39 konstnärer deltog från Kurdistan, Frankrike, Italien, Brasilien, Irak, Iran, Turkiet, Libanon och Syrien. De flesta av konstnärerna hade färdigställt sina verk efter bombningen av Halabja. Agneta Kossowski sammanfattar här sina spontana intryck från utställningen.

VEM ORKAR LYSSNA... till politisk propaganda, nyheter om bombattacker, förtryck och orättvisor? Allt det där som händer långt "därborta nånstans"... Har vi inte nog med våra höga skatter, sabotage i tunnelbanan och annat elände?

Vi — JAG — har för länge sedan fått nog, överösta som vi är av dåliga nyheter. Jag orkar inte lyssna mer!

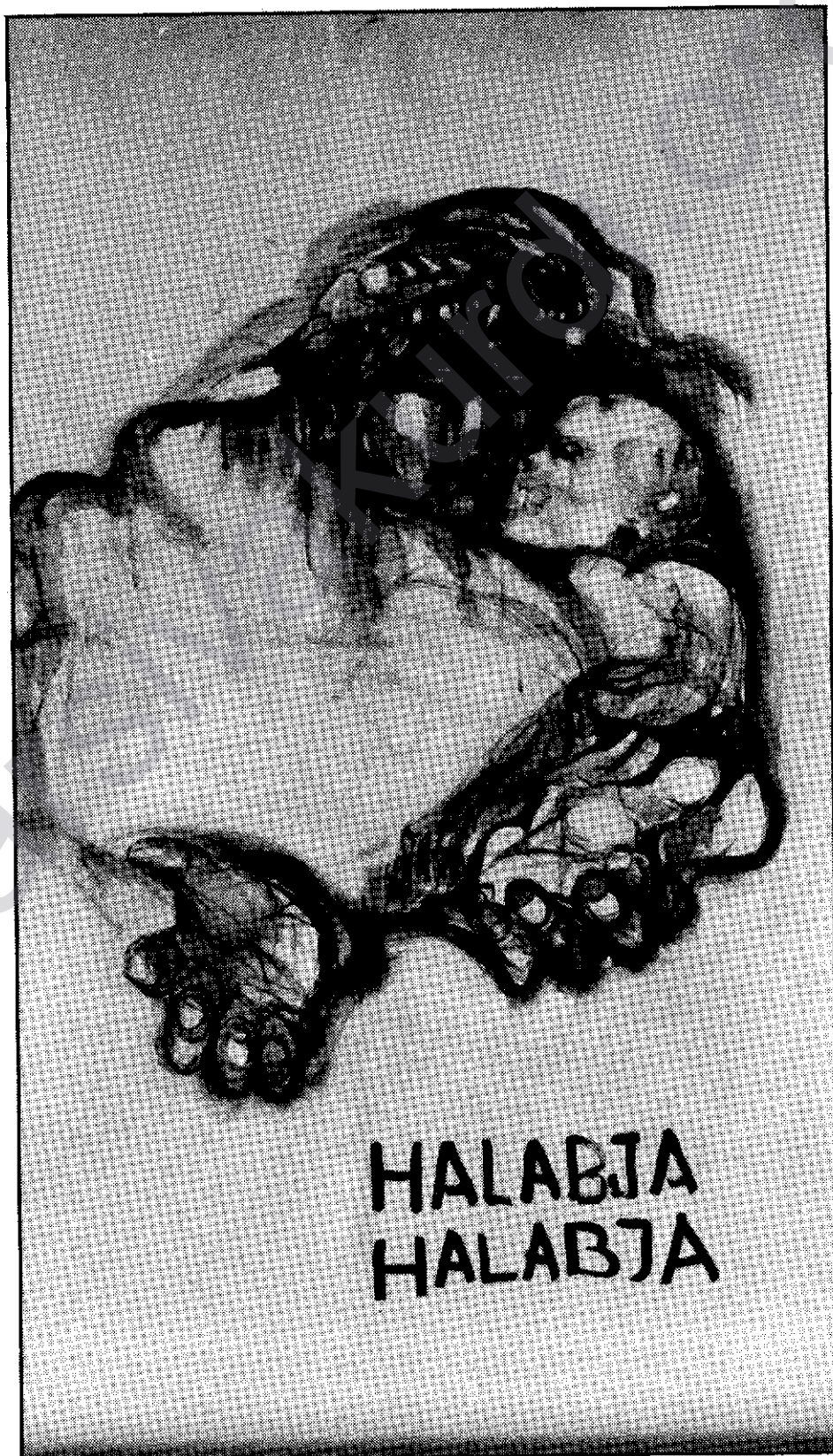
... Men häromdagen tog jag 42:an till Rue Lafayette, promenerade i vårsolen tills jag kom till nr 106, öppnade en stor port och kom in på en skuggig gårdsplan. Där stod jag öga mot öga med verkligheten.

HALABJA!

En konstutställning organiserad av "L'Association des artistes plasticiens kurdes en France". Utställningslokalen var Kurdiska Institutet här i Paris.

Plötsligt såg jag vad som hänt! Där låg män, kvinnor och barn hopkurade för att skydda sig mot... vad? Något underligt som överrumplade dem och bara varade i några sekunder, något som de aldrig tidigare upplevt och som de inte visste hur man skyddade sig emot. Vi, efterlevande, kan konstatera att det var cyanid och senapsgas.

Fyrtio konstnärer från olika länder har bidragit med tavlor till denna utställning för att uttrycka sina känslor och sitt ställningstagande mot vad som hänt. En del tavlor är figurativa och

man ser tydligt förtvivlade och skräckslagna ansikten eller kroppar som redan berövats sitt liv. Andra har valt att uttrycka sig mer abstrakt, men alla tavlor uttrycker smärta och protest mot denna överträdelse av de mänskliga rättigheterna. Något som detta får inte hända — och ändå — har det inträffat!

Här några ord från konstnärerna själva:

...Vi reagerade starkt när vi hörde nyheten om detta brott och vi vill manifestera vår protest mot orättvisorna som drabbat ett folk som inte önskar annat

än den stolthet och den frihet de har rätt till. Nu i satelliternas tidevarv med daststyrda robotar och atombomber kan ingen hoppas på att vinna ett krig. Vi har att välja mellan fred och förintelse.

...Döden är glömska. Vi har inte glömt Guernica. Vi levande, vi glömmar inte Halabja. Följderna av denna katastrof finns för alltid ingraverade i våra minnen.

Man kunde inte låta bli att gripas av det budskap konstnärerna förmedlade både i bild och tal. Jag hörde, såg — och kände! Kanske kan vi aldrig riktigt förstå vad som verkligen hänt, utan att själ-

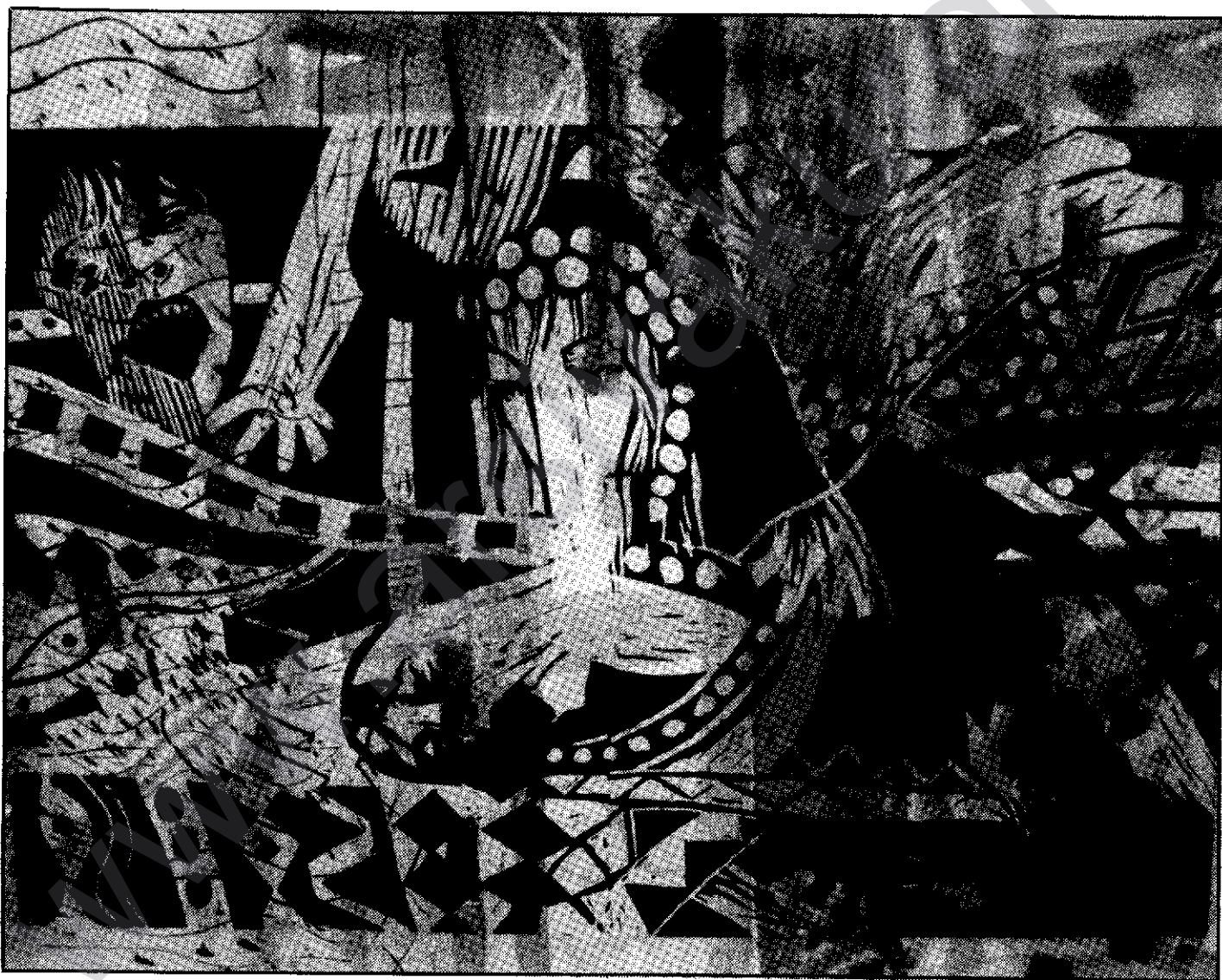
va ha upplevt något liknande? Men — vi måste förstå för att REAGERA, och reagera — det MÅSTE vi!

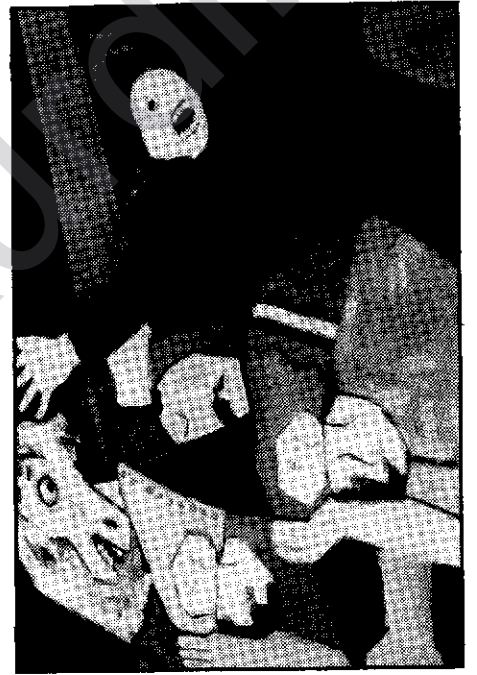
Kanske, om vi använde ALLA våra sinnen för att förstå vad som händer runtomkring oss och om vi använde alla våra sinnen för att förmedla våra kunskaper till människor omkring oss, att vi vaknade upp och började slåss mot dessa orättvisor.

... Men inte med vapen!

Kanske är konstnärens pensel eller sångarens röst ett starkare vapen än gevär och hårda ord?

Agneta Kossowski, Paris

Ferhad Shakely

Två bilder till Newroz

I

Gratulationstelegrammen kommer inte fram
till det sargade landet,
brevens vingar når inte
över gränsen.
Sultanens gendarmer
har slipat svärd och pilar
för att döda solen.
De ser inte
att i denna natt
lyser Newroz' ljus
i de Kurdiska barnens ögon.

II

Ni bödlar,
hugg av alla bergstoppar,
inför vilka era svaga hjärtan darrar!
— förinta dem!
— klyv berget ned till dess fot!
så att inte blodet från en kurdisk martyr
ger bergen nytt liv,
så att inte gevären
växer till träd,
grönskar till skog.

Landets vingårdar?
Skövla dem!
Skövla dem,
liksom blommorna och träden.
Torka ut alla floder,
radera ut dem även på kartorna!
Förgifta luften i vårt land!
Riv och sarga vår hud
med era klor,
gör dem än mera
blodsbesudlade.

Allt ni gör
— Newroz' flamfågel finns kvar
uppflugnen i våra hjärtans träd.
Den lämnar oss inte.
Flamfågeln sjunger
med all kraft
om den nya dag som randas
för ett sargat land.

21/3 1976

Översättning och tolkning: Ferhad Shakely och Christian Råbergh

Ann Margret Dahlquist-Ljungberg

Eldens barn II

Papporna bröderna
föll i gryningen

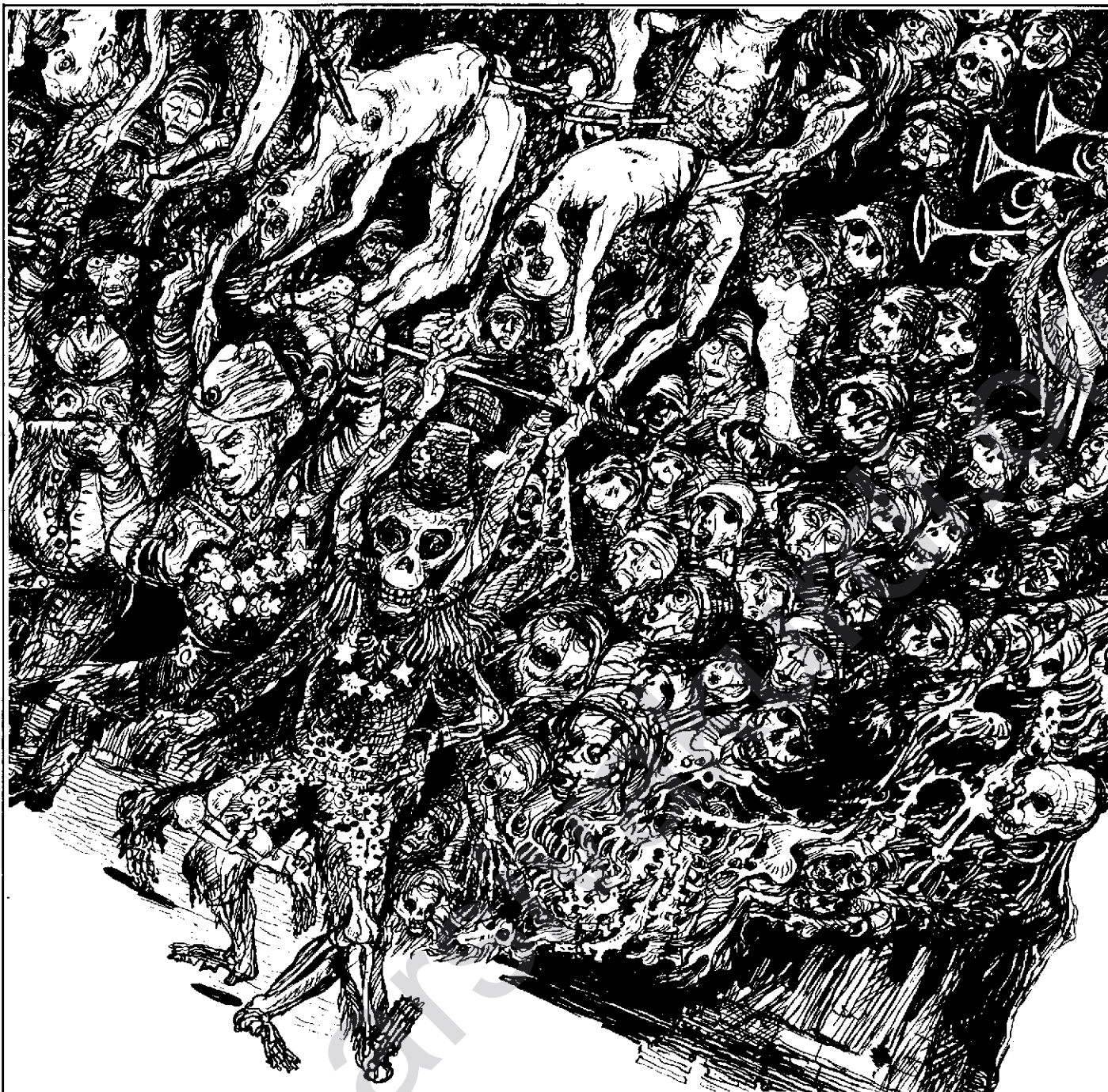
pepprade i ryggen av Boforskolor
generöst utportionerade
av våra snälla ministrar
för att finanserna skall fortsätta
sina fantastiska klipp

De föll i morgonväkten
De föll i förmiddagen
och under middags"vilan"
De föll på eftermiddagen och
framåt kvällningens bleka ljus
De föll de föll
genomborrade i huvud och hjärta
när sökraketerna sparat upp dem
i bergens täta
kompakta mörker
med sitt sylvassa spaningsljus

I sina eleganta VD-rum
gnuggar direktörerna mjuka
manikyrerade händer
och telexar att nya sändningar är på väg
på väg!
Det praktiga träffsäkra Boforskrutet

Papporna bröderna
föll i gryningen
De blodiga kropparna släpas och slängs
i gropar grävda i hast
eller får ligga i leran
till hundars hyenors gamars skrovsmål
Vem hinner hålla hyllningstal
för presumtiva hjältar
— ens läsa en kort bön
Ärebetygelser statsbegravningar
lass av rosor från tacksamma
vapenhandelshajar
och deras bestuckna kompisar
är inte att tänka på
Kanske en samvetsanstucken
statsman
lägger en stickig törnekrans
när sanden runnit lagom i timglaset
vid den okände soldatens
marmormonument
och värvar röster för sin valkampanj
själv blir hyllad
med banketter och pris

De döda får väl begrava sina döda
papporna bröderna
— föll i gryningen
Men vad gör vi med barnen
dessa hemlösa föräldralösa
med ansiktena sönderbrända och tarmarna
rinnande ut ur uppslitna barnmagar
Med benstumpar som de stapplar fram på
järnrör till styltor
Utan händer att gripa om något gevär
utan fingrar att hålla en brödbit
Odugliga till slavar i en maskinhall
en urangruva
en krutfabrik

och med sina outhärdligt frågvisa
vidöppna
anklagande ögon
som ser rätt in i dig och mig
trots att elden gjort dem blinda
Förhärda dig
om du vill överleva!
Bäst att kasta dem tillbaka
likt vedträn
rätt in i elden

Eller säg mig något alternativ
till denna osläckbara eld.

Böcker

Dr Fuad Sako:

Al-Usus al-Qanuniya li Haq al-Shaab al Kurdi Fi Taqirir al-Masir. (Den legala grunden för kurdernas rätt till självbestämmande).
Detroit, USA 1987. 278 s.

Salah Badr al-Din:

**Al-Akrad Shaaban
Wa Qadhiyatan** (Kurderna, ett folk och en fråga).
Kawaförlaget, Box 3409, 162 03 Vällingby. 224 s. Stockholm 1987.

M Khabat Aref:

Dast (Hand).
Diktsamling. Utgivare Kurdiska konstföreningen i Sverige. 38 s. 1987.

Vassili Nikitin:

Kurd va Kurdistan (Kurderna och Kurdistan).
Översättning från franska till persiska av Muhamed Gazi. Nilufar förlag, Teheran 1987. 628 s.

Serbî Botanî:

Sîn û şadi (Sorg och glädje),
Dilistan (Hjärtlandet)
Diktsamling. Utgivare RM AB,
Bergeng. 12, 164 35 Kista, 162 s. Stockholm 1988.

Eniya Rizgariya

Netewayiya Kurdistan:
Bernema Pesniyar (Kurdistans nationella befrielsefront. Förslag till program).
Agri förlag, Aachenerstr. 514 - 520, D 5000 Köln 41. BRD 1988. 98 s.

Fadil Karim Ahmad:

La gejawda (I vattenvirveln).
Noveller, Hangaw Publishers of Kurdish Culture. 138 s. Sthlm 1988.

Andres Küng och

Olof G Tandberg:

Chawsasakani Zawi; Kurdistan
(Jordens förtryckta).
Översättning från svenska av Amjad Shakali. Ararat förlag. 52 s. Stockholm 1988.

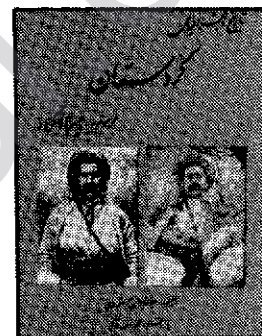
Malaye Jaziri:

Diwan

Diktsamling, samlade verk. Transkribering av Zeynelabidin Kaya och M Emin Narozi. Utgiven av Roja Nû, Döbelngatan 16 B, 113 58 Sthlm. 1988. 560 s.

Adamizad u Ayin

(Människan och religionen).
Utgiven av Kurdiska avdelningen vid Al-Balagh-stiftelsen. Teheran. 120 s.

Abdul-Qader Ibn Rustam Babani:

Tarikh wa Geografiayi Kurdistan
Utgiven och med introduktion av Mohamed Raouf Tawakuli. Arjang-förlaget, 1987, Teheran. 208 s.

Shirin Bozarlan:

Norra Kurdistan. Sociala, ekonomiska och politiska förhållanden från 1923 och framåt

Hur ser människors levnadsförhållanden egentligen ut i Kurdistan? Hur stora familjer har de? Hur vanligt är det att bönderna äger den jord de odlar? Hur många kan läsa och skriva? Hur är det med vägar, elektricitet och sjukvård?

Om man ska sätta sig in i den kurdiska frågan vill man gärna ha fakta, men ofta är det svårt att få tag på några samlade uppgifter. Därför har jag gått igenom Shirin Bozarlans **Norra Kurdistan** med en iver som jag sällan brukar visa fotokopierade A4-luntor. Här finns konkreta svar på många frågor.

Norra Kurdistan med underrubriken **Sociala, ekonomiska och politiska förhållanden från 1923 och framåt** är en uppsats i ekonomisk historia framlagd vid Uppsala universitet. Till stor del bygger uppsatsen på officiell turkisk statistik. Det betyder att det kan finnas

kraftiga felkällor i underlaget. Intresset från turkiska staten är dessutom lågt när det gäller att företa mer noggranna och detaljerade mätningar av förhållandena i Kurdistan. Men trots dessa svårigheter lyckas författarinnan ge en klar bild genom att jämföra siffrorna på område efter område för 18 kurdiska provinser med staten Turkiet i sin helhet.

"Norra Kurdistan" är en del av kurdernas land som ingår i Turkiet. Detta område uppgår till 30 procent av Turkiets yta och här bor uppskattningsvis en femtedel av Turkiets befolkning. Norra Kurdistan, som är ett bergsområde, är glesare befolkat (43 invånare per kvadratkilometer) än de turkiska provinserna. Andelen stadsbor är lägre. Stora familjer är vanligare.

Man skulle naturligtvis kunna vänta sig att Turkiets tillgångar skulle fördela

sig på ett sådant sätt att kurderna rådde över en andel som någorlunda motsvarade deras andel av folkmängden. Men siffrorna talar ett annat språk. De visar att Kurdistan blir systematiskt missgynnade när det gäller att skapa en infrastruktur. Industriinvesteringarna är lägre. Sysselsättnings-siffrorna är lägre i alla branscher utom i jordbruket. Skolväsendet är sämre utbyggt och analfabetismen är mer utbredd. Av sjukvårdsresurserna är det endast en blygsam del som finns i Kurdistan. Vagnätet är sämre och de få vägar som byggs tjänar ofta militära syften. Därför är det också med kurdologen van Bruinessens ord "lätta-re att ta sig från vilken kurdisk by som helst till Amsterdam än till de flesta andra kurdiska byar".

De enda siffrorna som ser gynnsammare ut för kurderna är arbetslöshets-

TIDNINGAR

Kurdiska barntidningar

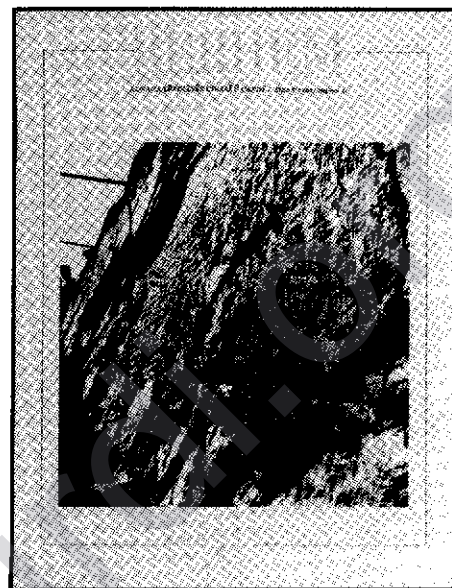
Böcker och tidningar för barn har hittills inte uppmärksammats tillräckligt i den kurdiska litteraturen. Flera gånger har man försökt starta regelbunden ut-

givning av tidningar för barn. En av de viktigaste var tidningen Astera (Stjärnan) som utkom i början av 1970-talet i irakiska Kurdistan. Tidningen var av hög klass både vad gäller innehåll och utformning, men förbjöds redan efter tre nummer av den irakiska regeringen.

Även bland kurder i exil har man flera gånger startat utgivning av tidningar för barn. En av de nystartade tidningarna, Koçer (Nomad), har nyligen utkommit med sitt första nummer under våren 1988. Tidningen innehåller dikter och berättelser för barn, populärvetenskapliga artiklar och särskilda "knep och knåp"-sidor.

Tidningen beräknas utkomma med fyra nummer per år. Chefredaktör är Asi Rabatti, illustratör Khalid Sattar. Tidningens adress är: Koçer, Box 2068, 172 02 Sundbyberg.

Berhem

Kurdisk tidskrift som behandlar sociala och kulturella frågor. Nr 1, februari 1988. Planerad utgivning: 4 nummer per år. Adress: Box 470, 123 04 Stockholm.

Noterat

Linköping: Halabja-kommitté

I Linköping har en särskild Halabja-kommitté bildats. Samtliga politiska partier i kommunen stöder kommittén, som bland annat har följande målsättningar:

— Ta upp den kurdiska frågan i olika internationella organ

— Verka för att Sverige ger humanitär hjälp till de krigsdrabbade områdena i Kurdistan

— Få till stånd en internationell utredning om de massmord, i syfte att utplåna det kurdiska folket, som systematiskt utförs av den fascistiska regimen i Irak

Kommittén har redan genomfört en rad olika aktioner. Ett flertal opinionsmöten och filmvisningar har arrangerats och kommittén har kunnat berätta om situationen i Kurdistan efter Halabja i lokalradion.

Vid ett av dessa möten, den 28 april,

deltog representanter från samtliga politiska partier. Den 25 maj ordnades ett särskilt seminarium om Kurdistan.

Kommittén har även uppvaktat Maj-

Britt Theorin, svensk delegat i FN:s nedrustningskommission för att diskutera den kurdiska frågan och gasbombningen av Halabja.

Utbildning för exilkurder om "Kemiska vapen och grunderna för skydd"

Den 22 till 25 maj 1988 anordnade Kurdiska Akademin för Vetenskap och Konst en kurs om kemiska vapen och hur man skyddar sig mot dessa. Behovet av en sådan kurs har blivit särskilt akut efter händelserna i Halabja.

Många kurder i exil känner sig manade att göra en insats för sina drabbade landsmän och Akademin har genom ett samarbete med Svenska Röda korset kunnat genomföra denna utbildning. Avsikten har varit att förbereda kursdeltagarna för att kunna återvända till hemlandet och där bistå befolkningen med råd och hjälp mot Iraks kemiska krigföring.

Kursen pågick under fyra dagar och som kursledare fungerade dr Bahran Rasul, dr Hassan Hussami, professor Gunnar Blom, Gunilla Hedström och Pierre Nauchoff. Tjugo kurder, boende i Sverige, deltog i kursen. Samtliga är beredda att med kort varsel resa till Kurdistan för att bistå sina drabbade landsmän.

Kursen har väckt mycket stor uppmärksamhet bland kurder i exil i Sverige och i övriga Europa. Kursledningen, Svenska röda korset och kursdeltagarna ansåg samtliga att kursen varit mycket värdefull.

Föreläsningarna under kursen har videofilmats och avsikten är att filmen skall kunna spridas även till Kurdistan. Ett sammandrag av kursinnehållet kommer också att publiceras i bokform.

Behovet av insatser av detta slag är mycket stort. Akademin förbereder därför en ny kurs till hösten 1988. Man planerar också att ordna en något längre utbildning för kurdisk sjukvårdspersonal boende i Sverige. Akademin hoppas att även för denna angelägna utbildning få stöd från Röda korset. Akademin har vidare varit i kontakt med Internationella Röda korset för att få till stånd en liknande utbildning för exilkurder i Europa.

Seminarium om "Kurdernas situation och framtid under kriget mellan Iran och Irak"

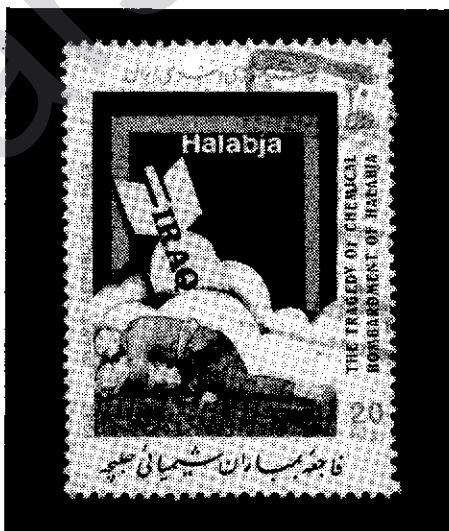
Kurdiska Akademin för Vetenskap och Konst anordnade den 21 maj 1988 ett seminarium i Stockholm under temat "Kurdernas situation och framtid under kriget mellan Iran och Irak".

Ledare för seminariet var den kurdiska historikern dr Jemal Nebez, Väst-Berlin. Seminariet riktade sig till kurder i exil i Sverige och samlade 250 deltagare. Under seminariet belystes inte bara den kurdiska rörelsens situation och den kurdiska nationens framtid, utan också den framtida utvecklingen i hela Mellanöstern och konsekvenserna av kriget mellan Iran och Irak.

Dr Nebez berörde därvid även dessa staters relationer med och agerande gentemot den kurdiska frihetsrörelsen.

Seminariet videofilmades och Akademin avser också att publicera dr Nebez' föredrag på kurdiska och på andra språk.

Kurdiska Akademin för Vetenskap och Konst har tidigare på svenska publicerat dr Nebez' skrift "Kurdernas nationella fråga — autonomi, en oavhängig kurdisk stat eller självbestämmande i frihet för friheten". Boken kan beställas genom Akademin.

Iransk frimärke till minne av Halabja

Iranska postverket har gett ut ett särskilt frimärke för att påminna om tragedin i Halabja och Iraks användande av kemiska vapen.

Sex kurdiska partier förenas

Sex kurdiska partier har bildat en enad front för att stärka kampen för en egen stat i Irakiska Kurdistan, tillkännagav en talesman för koalitionen.

Politisk och militär aktivitet ska bedrivas gemensamt, enligt ett uttalande som lästes upp för AP av en talesman.

Uttalandet hade skrivits under av Massoud Barzani, ledaren för Kurdiska demokratiska partiet. Samtliga kurdiska partier som stridit mot president Saddam Husseins irakiska regim ingår i fronten.

De mäktigaste medlemmarna av den nya fronten är KDP och Patriotiska unionen för Kurdistan, som leds av Jalal Talabani.

De fyra andra är Kurdistans socialistiska parti, Kurdistans folkdemokratiska parti, kurdiska socialistpartiet (PASOK) och Iraks kommunistiska parti, som domineras av kurderna.

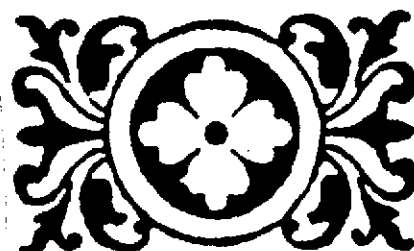
Kulturföreningen Sverige—Kurdistan hälsar med glädje detta nya steg mot ett ökat samarbete mellan de kurdiska partierna.

Göteborg: Halabja-kampanj

En grupp svenskar och kurder i Göteborg har tagit initiativet till en Halabja-kampanj. Kampanjen är opolitisk och humanitär.

Dess främsta syften är att hjälpa gasoffren i det irakiska Kurdistan, att informera allmänheten om gaskriget mot kurderna och att bilda opinion mot både tillverkning och användning av kemiska stridsmedel.

Kampanjens adress är: Halabja-kampanjen, Box 2127, 424 02 Angered.

Göran Sonnevi

DEN OFÖDDDES SPRÅK

Barnet med gubbansiktet kallar
från sin mors inre

Dom vita och häftiga rörelserna i den yttre
världen väcker det sovande
barnet som vilar i sin blåsa av
upphängd frid

Vitljus, vitljud, en outhärdlig
vitlukt, smak,
som bränner bort dom förnimmade
organen, och vit
känsl, över varje del av den
kännande kroppen

Detta fick det ofödda barnet att ropa

En liten, mörk virvel av jord
i den genomskinliga världen

Utanför fortsatte kriget — Allt
blåser, som genomskinlig vind
genom genomskinliga människor
i glasklara hus, mellan
genomskinliga träd, och
rasande mörkt vatten, jord, sten,
av fallande genomskinlighet

Barnets ännu helt genomskinliga skalle
med träd av susande ådror,
nerver, allt tunnare
i den nästan färglösa rymden
har inget skydd

Det ropar på ett språk som inte kan finnas
Det ropar med
dom nakna kompetenserna till språk

Det biologiska och kemiska kriget
bränner ner
den oavslutade hjärnan

Om barnet föds får vi lära oss
tala den oföddes språk

Göran Palm

Till dem som vill överleva

Under triumfvagnen,
där finns de enda som kan uttala orden NEJ
så att hela världen stälper
De säger inte så ofta sitt nej
De tiger i reger, de tiger och sliter
Men inga andra kan
För varje år går vagnen bakom åkarna
Att hoppa av är kanske redan ontoligt
Lär dig slavarnas språk.
Det är det enda språk
som inte kommer att dö ut.

